

ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Πρόεδρος ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΚΑΡΑΤΖΑΣ, *Άντιπρόεδρος* ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΔΗΣ
Γενικός Γραμματέας ΒΙΚΤΩΡ Θ. ΜΕΛΑΣ, *Ταμία* ΜΙΧΑΗΛΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ
Μέλη ANNA ΑΒΡΑΜΕΑ, ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΣ
ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ, Κ. Β. ΚΡΙΜΠΑΣ

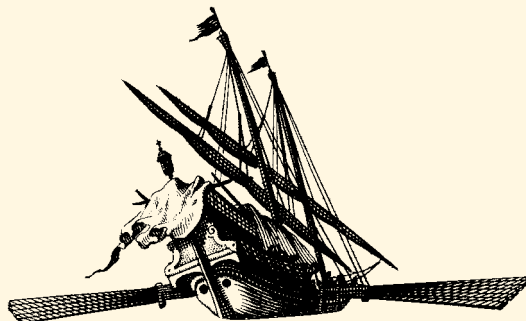
Διευθυντής του Ίδρυματος ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

ISBN 960-250-270-3

© Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2003

ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

ΜΕ ΟΔΗΓΟΥΣ ΤΟΥΣ ΠΑΛΙΟΥΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΟΥΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΑΡΧΕΙΟ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2003

Giacomo Cantelli da Vignola, Αιγαίο πέλαγος, 1688 (άρ. κατ. 7)

Στὸ Ἀρχιπέλαγος, οἱ Λατῖνοι ὑπεράσπισαν τὶς θέσεις τοὺς πῦρ ἀνετα καὶ προπάντων πῦρ ἀποτελεσματικὰ ἀπ' ὅ, τι στὴ Μαύρη Θάλασσα, ἔχοντας στὴ διάθεσή τους γιὰ μεγάλο διάστημα μέσα ὑπέρτερα τῶν ἐχθρῶν τους. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ Νεγρεπόντε (ἢ Εὐβοία) κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1479· ἡ Ρόδος ἔπεσε τὸ 1522· ἡ Χίος κατελήφθη τὸ 1566 χωρὶς καμιά ἀντίσταση· ἡ Κύπρος ὕστερα ἀπὸ μιὰ εὐκολὴ ἀπόβαση καὶ δύο πολιορκίες, τῆς Λευκωσίας καὶ τῆς Ἀμμοχώστου, στὰ 1570-1577· ἡ Κρήτη τὸ 1669, ὕστερα ἀπὸ εἰκοσιπενταετὴ πόλεμο.

Ὅμως ὁ ἀγῶνας γιὰ τὸ Ἀρχιπέλαγος κάθε ἄλλο παρὰ περιορίστηκε σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ μάχες, πολέμους καὶ καταλήψεις. Στὴν καθημερινὴ ζωὴ ἔπαιρνε τὴ μορφή κοινωνικοῦ πολέμου. Πάρα πολλὲς φορές οἱ Ἕλληνες «ἰθαγενεῖς» πρόδωσαν τοὺς ἀφέντες τους, τόσο στὴν Κύπρῳ ὅσο καὶ ἀργότερα στὴν Κρήτη. Τὸ Ἀρχιπέλαγος συνεργάστηκε στὴν τουρκικὴ νίκη καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, πρὶν ἀπὸ τὴ νίκη αὐτὴ, οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἔλκονταν ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ναυτολογηθοῦν στὶς ἀρμάδες τοῦ Μεγάλου Αὐθέντου, πού τὰ πληρώματά τους πολὺ συχνὰ προέρχονταν ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Ἀρχιπέλαγους. Φαίνεται πὼς ἀνάμεσα σ' ἐκείνους πού κατατάσσονταν στὸ στόλο τοῦ σουλτάνου στὶς ἀρχὲς κάθε καλοκαιριοῦ ἐν ὄψει τῆς ἐπικείμενης ἐκστρατείας οἱ περισσότεροὶ ἦταν Κρητικοί. Κι αὐτοὺς οἱ στρατολόγοι τοὺς ἐβρισκαν στὶς ταβέρνες τοῦ Πέραν, κοντὰ στὸ Ναύσταθμο. Ἔτσι γινόταν ἕνα κι ἐνάμιση αἰῶνα προτοῦ ἡ Κρήτη πέσει στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Στοὺς Ἑλλήνες ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν προσέφερε μόνον τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἀλλὰ καὶ κέρδη ἀπὸ τὰ ταξίδια στὴ Μαύρη Θάλασσα καὶ στὴν Αἴγυπτο. Στὸν ἀνεφοδιασμὸ τῆς πρωτεύουσας δὲν ἔπαιρναν μέρος μόνον τὰ καΐκια καὶ τὰ καραμουσαλιὰ πού μετέφεραν σιτάρη ἢ οἱ *gerbe* πού μετέφεραν ἄλογα καὶ ξυλεῖα, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ ἰστιοφόρα τοῦ Ἀρχιπέλαγους. Καὶ σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ἐπίσης ὁ μαγνητισμὸς πού ἀσκοῦσε ἡ Πόλις πάνω στοὺς Ἑλλήνες, ὡς Ρώμη τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 16ου αἰῶνα τὰ πάντα προμήνυαν νέες καὶ καλύτερες μέρες γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παρουσία σὲ ὀλόκληρη τὴ Μεσόγειο. Ἡ σταδιοδρομία τῶν Μπαρμπαρόσσα, ἐξισλαμισμένων ἀδελφῶν ἀπὸ τὴ Λέσβο, οἱ ὁποῖοι ἐγκαταστάθηκαν στὴν Τζέρμπα καὶ κατόπιν στὸ Τζιτζελι καὶ ὑπῆρξαν οἱ κυριότεροι μεταφορεῖς τῶν ἰσπανῶν Μουσουλμάνων πού ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἰβηρικὴ, μέχρις ὅτου γίνουν πειρατὲς καὶ τέλος, μετὰ τὸ 1518, κύριοι τοῦ Ἀλγεριοῦ, αὐτὴ ἡ σταδιοδρομία δὲν ἀποτελεῖ τυχαῖο ἐπεισόδιον. Ὅπως ἐπίσης δὲν ἦταν τυχαία ἡ περιπέτεια τοῦ Δραγούτ, ἄλλου πάλι Ἑλλήνα, πού τὸν συναντᾶμε μετὰ τὸ 1540 στὶς ἀκτὲς τῆς Τυνησίας καὶ τὸ 1556 στὴν Τρίπολι στὴ θέση τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας, τοὺς ὁποῖους εἶχαν ἐκδιώξει οἱ Τούρκοι πέντε χρόνια νωρίτερα.

FERNAND BRAUDEL, *Ἡ Μεσόγειος*

Pierre vander Aa, Νότιο Αίγαίο, Λέντεν 1729 (άρ. κατ. 10)

ΤΟ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ 16⁰₀S-18⁰₀S ΑΙΩΝΑΣ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗΣ ΤΟΥ

«Τὰ μακρόστενα πελάγη, γράφει ὁ Μπρωντέλ, εἶναι κοιτίδες τῆς ἱστορίας.» Τὸ Αἰγαῖο, ὁ «βαθὺς πόρος ... ἐντὸς ἔχων ἐκάτερθεν ἀπειρεσίων στίχα νήσων» (Διονύσιος Περιηγητής), ἀπὸ τοὺς γεωμετρικοὺς ἀκόμα χρόνους εἶναι τὸ πλαίσιο κίνησης τῆς ἱστορίας σὲ ὅλα τὰ πεδία, οἰκονομικό, πολιτικό, πολιτισμικό. Σὲ βάθος χρόνου, ποὺ φτάνει στὴν 3η χιλιετηρίδα π.Χ., μὲ τὴν ἀνθηση τοῦ κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ καὶ σὲ ὄλο τὸ πλάτος τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἀπὸ τὴν Ἡφαιστεία τῆς Λήμνου, τὴ λυρική φωνὴ τῆς Σαπφοῦς στὴ Λέσβο, τὴ Δῆλο, τὴ μινωική Κρήτη, τὴ γένεση τῆς Φιλοσοφίας στὰ παράλια τῆς Ἰωνίας, μέχρι τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου καὶ φυσικὰ τὴν πατρικὴ ἀπελπισία τοῦ Αἰγέα στὸ Σούνιο, ὁ κατάλογος εἶναι μακρὺς, χωρὶς τέλος. Ἡ ἱστορικὴ πυκνότητα τοῦ Αἰγαίου διήρκεσε μέσα στὸ χρόνο. Τὸ Ἀρχιπέλαγος συνέχισε, μέχρι τὸν 16ο αἰώνα, νὰ ἀποτελεῖ νευραλγικὸ τμῆμα τῆς Μεσογείου, μὲ ἰδιαίτερο βᾶρος ὡς πρὸς τὶς ἄλλες ἐπιμέρους ἐνότητές της. «Μὲ τοὺς θαλάσσιους δρόμους, ποὺ τοὺς συνέδεαν καὶ διευκόλυναν τὶς μακρινὲς ἐμπορικὲς συναλλαγές, συνεχίζει ὁ Μπρωντέλ, οἱ συνεπτυγμένοι αὐτοὶ χῶροι τὸν 16ο αἰώνα ἦταν πολὺ πιὸ σημαντικοὶ ἀπὸ τὶς δυὸ πελώριες θαλάσσιες ἐκτάσεις ποὺ ἀπλώνονταν ἢ μιὰ ἀνατολικά, τὸ Ἰόνιο πέλαγος, καὶ ἡ ἄλλη δυτικά, ἡ θάλασσα δηλαδὴ ποὺ κλείνεται ἀνάμεσα στὴ Σαρδηνία, στὴν Κορσική, στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀφρική. Καὶ ἡ μιὰ καὶ ἡ ἄλλη ... εἶναι πραγματικὲς θαλάσσιες Σαχάρεις, καὶ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα φρόντιζαν εἴτε νὰ τὶς παρακάμπτουν, εἴτε νὰ τὶς διασχίζουν βιαστικά. Ἡ θαλάσσια ζωὴ τῆς Μεσογείου διαδραματιζόταν στὴν περιφέρεια τῶν δύο αὐτῶν ἀφιλόξενων λόγῳ τῆς ἐκτασῆς τους θαλασσίων ἐκτάσεων καὶ προτιμοῦσε νὰ περιορίζεται μέσα στὰ στενὰ πελάγη: ἀνατολικά, στὴ Μαύρη Θάλασσα ... καὶ στὸ Αἰγαῖο πέλαγος ἢ Ἀρχιπέλαγος.»¹

Ἡ σημασία αὐτὴ καθοριζόταν ἀπὸ τὸ πυκνὸ δίκτυο τῶν νησιῶν τοῦ

¹ Fernand Braudel, *Ἡ Μεσόγειος*, τ. Α', *Ὁ ρόλος τοῦ περιγύρου*, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1993, σ. 131.

Ἀρχιπελάγους πού ἦταν τόποι ὑποδοχῆς ὄσων ταξίδευαν γιά τή Σμύρνη, τήν Κωνσταντινούπολη, τήν Ἀλεξανδρούπολη καί τοὺς Ἅγιους Τόπους, ἀλλά ἦταν καί στρατηγική, ἀφοῦ τὰ νησιά εἶναι σταθμοὶ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν πλοίων. Οἱ Βενετοὶ ὀχύρωσαν πολλὰ νησιά δημιουργώντας τίς βάσεις τῆς ἐπιρροῆς τους στὸ Ἀρχιπέλαγος.

Ἡ ἀξία τοῦ Αἰγαίου ἀποκρυσταλλώθηκε στὴν ἔντονη βενετοτουρική διαμάχη γιά τὸν ἔλεγχό του. Τὸ πλῆθος τῶν νησιῶν ἀλλὰ καί ἡ ἰσορροπία τῶν ἀντιμαχομένων δυνάμεων ἔκανε ὥστε ἡ διαμάχη αὐτὴ νὰ κρατήσῃ κοντὰ δυὸ αἰῶνες. Ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία ἀντικατέστησε τὴν ὀλοκληρωτικὴ βενετικὴ, πού εἶχε ἐπιβληθεῖ ἀπὸ τὸν 13ο αἰῶνα, μόλις τὸ 1669, μὲ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης. Ἐνδιάμεσα, μὲ ἀρχὴ τὴ Μυτιλήνη τὸ 1462, εἶχε ἐπεκταθεῖ στὴν Εὐβοία τὸ 1470, στὴ Ρόδο τὸ 1522 καί στὴ Χίο τὸ 1566. Ἡ δυσκολία τοῦ ἐλέγχου ὀδήγησε τὴν Πύλη στὴν ἐκχώρηση ἰδιαιτέρων προνομίων στὰ νησιά: τοὺς ἐξασφάλισε τὴν αὐτοοργάνωση, πού ὀδήγησε σὲ μιὰ μορφή ἡμικαυτονομίας.

Αὐτὴ ἡ κατάσταση διευκόλυνε τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ αἰγαιακοῦ χώρου, καί ἰδίως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖο βρισκόταν κατὰ κύριο λόγο στὰ χέρια ξένων ὑπηκόων (Ὀλλανδῶν, Ἀγγλῶν καί Γάλλων) καί ὀρισμένων ντόπιων, ἀπογόνων τῆς τάξης τῶν Βενετῶν φεουδαρχῶν. Τὸ ἐμπορικὸ δίκτυο ἦταν πυκνό. Οἱ μεγάλες ἐμπορικὲς δυνάμεις εἶχαν προξενεῖα σὲ πολλὰ μεγάλα νησιά, ἀλλὰ καί ὑποπροξενεῖα σὲ μικρότερα, ὅπως στὴν Ἀντίπαρο, στὴν Ἴο καί στὴν Κίμωλο. Τὰ προϊόντα, ἡ ἐλιά καί τὸ λάδι ὡς γενικὸ προϊόν ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα, ἀλλὰ καί τὰ τοπικά, ὅπως ἡ μαστίχα τῆς Χίου ἢ τὸ κρασί τῆς Σαντορίνης καί τὸ περιώνυμο τῆς Καρπάθου, διακινουῦνταν στὸ πλαίσιο τῆς αἰγαιακῆς καί τῆς εὐρύτερης μεσογειακῆς ἀγορᾶς.

Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότητα πῆρε διαστάσεις ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χωρῶν τῆς βόρειας Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ πλέουν ὄλο καί πιὸ συχνὰ στὰ νερά τοῦ Αἰγαίου τότε, ἐνῶ παράλληλα ἀναπτύχθηκαν τὰ ἀστικὰ κέντρα στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί τῆς Ἑλλάδας, ἐνεργοποιήθηκε στὸ ἐμπόριο τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο καί παρουσίασε κάμψη ἢ πειρατεία, πού ἀποτελοῦσε ἀπὸ παλιὰ σοβαρὸ ἀποσταθεροποιητικὸ παράγοντα.

Ἐτσι, διατρέχοντας τὸν 18ο αἰῶνα, ἡ οἰκονομικὴ σημασία τοῦ Ἀρχιπελάγους ἀναδυόταν σὲ ἴση μοῖρα πλάι στὴν ἱστορικὴ καί στὴ στρατηγική του σημασία.

Τὰ νησολόγια

Ἡ χαρτογράφηση τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνταποκρίθηκε μέσα στὸ χρόνο στὰ ποικίλα ἐνδιαφέροντα πὸν προκαλοῦσε αὐτὸς ὁ πυκνὸς ἱστορικὸς χῶρος. Τὸ ἐμπόριο, ἡ ναυσιπλοΐα, ὁ πόλεμος, ἡ μυθολογία καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, ἀργότερα ἡ σύγχρονη ζωὴ, οἱ ἄνθρωποι, τὰ ἔθιμα, τὰ προϊόντα, ἀκόμα καὶ ἡ χλωρίδα τῶν νησιῶν, παράγουν περιγραφές, ἀποτυπώσεις καὶ «ἀναγνώσεις» τοῦ αἰγαιακοῦ χώρου. Ἰδιαιτέρα τὸν 16ο αἰῶνα, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης στράφηκε στὴν ἐπέκταση τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὴ Δύση καὶ στὴ βενετοτουρκικὴ διαμάχη.

Στὴ Γεωγραφία τοῦ Πτολεμαίου τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἐμφανίζονται στὸν 10ο πίνακα τοῦ Χάρτη τῆς Εὐρώπης μαζί με τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Ἡ αὐτονόμηση ὅμως τοῦ Ἀρχιπελάγους ὡς ἰδιαίτερου χαρτογραφικοῦ πεδίου ἄρχισε σχεδὸν ταυτόχρονα μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ πτολεμαϊκοῦ ἔργου ἀπὸ τὰ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας.

Ἡ πολιτικὴ ἐνοποίηση τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τὴ βενετικὴ κυριαρχία ἀπὸ τὸν 13ο αἰῶνα ὑπῆρξε ἡ βάση τῆς ἰδιαίτερης χαρτογραφικῆς του μεταχείρισης. Ὁ ἴδιος ὁ ὅρος «Ἀρχιπέλαγος», ὁ ὁποῖος χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἐννοιολογικὴ περιγραφή πυκνῶν συμπλεγμάτων νήσων, γεννήθηκε στὸ Αἰγαῖο —τὸ ἰταλικὸ Arcipelago, πὸν ἔγινε στὰ γαλλικὰ καὶ στὰ ἀγγλικὰ Archipel— εἶναι παραφθορὰ τοῦ Aegiopelago.

Τὰ ἰζολάρια (νησολόγια), ἰταλικὸ δημιούργημα, ἦταν βιβλία ἀποκλειστικὰ ἀφιερωμένα στὰ νησιά. Περιλάμβαναν δηλαδὴ κείμενα καὶ χάρτες νησιῶν. Τὸ εἶδος γεννήθηκε στὸ Αἰγαῖο, ξεκίνησε μετὰ τὴ χαρτογράφηση τῶν νησιῶν του: ὁ Κριστόφορο Μπουοντελμόντι (Christoforo Buondelmonti) δημιούργησε τὸ πρῶτο χειρόγραφο νησολόγιο γύρω στὰ 1420. Τὸ ἔργο του θεμελίωσε τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ὡς ὕλη, ὡς αὐτοτελὲς σύστημα πληροφοριῶν. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ Μπουοντελμόντι καὶ τοῦ Μπαρτολομέο ντάλλι Σονέττι (Bartholomeo dalli Sonetti)² τὰ ἰζολάρια πῆραν διαφορὲς μορφές, ἀπὸ συλλογὲς λόγιου ἐνδιαφέροντος καὶ ναυτικὰ ἐγχειρίδια ὡς ἐκδόσεις ἐπικαιρότητας.³ Ὁ ἀρχικὸς στόχος ἦταν ἀρχαιογνωστικὸς καὶ περιηγητικὸς, ἡ ἀξιοποίησή τους γιὰ ναυτικὴ χρῆση ἀκολούθησε. Ὡστό-

² Τὸ χειρόγραφο νησολόγιό του ἦταν τὸ πρῶτο πὸν τυπώθηκε τὸ 1485.

³ Τὰ μεταγενέστερα ἰζολάρια περιέλαβαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα νησιά τοῦ κόσμου, ἢ τὰ σημαντικότερα ἀπὸ αὐτά. Γιὰ τὰ ἰζολάρια, βλ. τὴ διεξοδικὴ μελέτη τοῦ Γ. Τόλια, *Τὰ Νησολόγια*, Ὀλκός, Ἀθήνα 2001.

σο, τὰ νησολόγια δημιούργησαν τὸ εἰδικὸ πεδίο ὕλης καὶ ἔμμεσα, μαζί με τοὺς πορτολάνους,⁴ ἀποτύπωσαν ἀπαρχές σύλληψης τοῦ Αἰγαίου ὡς ἰδιαίτερου χαρτογραφικοῦ πεδίου.

Τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο τῶν νησολογίων εἶναι ὅτι ἡ θεώρηση γίνεται με ἐπίκεντρο τὸ μεμονωμένο νησί, ρίχνουν δηλαδὴ πολὺ μεγαλύτερο βᾶρος στὸ «μέρος» παρὰ στὸ «ὄλον». Τὰ ἰζολάρια «ἐντάσσονται στὴν ἐγκυκλοπαιδικὴ συλλογιστικὴ καθὼς ... προσεγγίζουν τὸ ἀντικείμενό τους ἀποσπασματικά, ἀναφερόμενα σὲ ἓνα ἰδεατὸ σύνολο».⁵ Ὁ χαρτογράφος τοῦ ἰζολαρίου, ὅπως καὶ ὁ συντάκτης τοῦ πορτολάνου, προσεγγίζουν (καὶ περιγράφουν) τὰ νησιά διαδοχικά, ἀκολουθώντας τὴν πορεία τοῦ πλοίου, χωρὶς κατοπτικὴ εἰκόνα τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου.⁶

Στὴν παράδοση τῶν ἰζολαρίων ἰδιαίτερη σημασία ἔχει τὸ ἔργο τοῦ Μπενεντέττο Μπορντόνε *Libro... de tutte l'isole del Mondo*. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ μορφή του ἀκολουθεῖ χωρὶς πρωτοτυπία προγενέστερα πρότυπα, ἐντούτοις τυπώθηκε τὸ 1528 στὴ Βενετία, σὲ μιὰ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ παρουσίασε αὐξηση, καὶ ἔκανε μάλιστα πολλὰ ἐπανεκδόσεις. Ἡ εὐρεία διάδοσή του ἄσκησε σημαντικὴ ἐπιρροή στὴν ἱστορία τῆς χαρτογραφίας. Στὸ σχεδιασμὸ τῶν νησιῶν ὁ Μπορντόνε ἀκολούθησε πιστὰ τὰ σχέδια του Ντάλλι Σονέττι, ἐνῶ στὰ κείμενα ἀντέγραψε τὸν Μπουοντελμόντι. Ὡστόσο, τὸ ἔργο του περιέχει μιὰ καινοτομία: τέσσερις δισέλιδους (χαρακτηριστικούς γιὰ τὶς ἰδεολογικὰς συμπαράδηλώσεις) χάρτες τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Μεσογείου, τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Βενετίας. Ὁ χάρτης τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου ἀπεικονίζει οὐσιαστικὰ τὸ Αἰγαῖο πέλαγος.⁷ Τὸ Ἀρχιπέλαγος βρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ χάρτη, οἱ ἐπιμέρους θάλασσες ἐμφανίζονται μετὰ τὰ ἑλληνικά τους ὀνόματα. Ὁ χάρτης αὐτός, ἂν καὶ καλοσχεδιασμένος, εἶναι κατ' οὐσίαν ἓνα

⁴ Οἱ πορτολάνοι ἦταν περιγραφὰς τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν ἀγκυροβολίων γιὰ χρῆση τῶν ναυτικῶν. Στὴν ἀρχὴ περιλάμβαναν μόνον κείμενο, στὴν πορεία ὅμως δημιουργήθηκαν καὶ πορτολάνοι χάρτες.

⁵ Τόλιας, ὁ.π., σ. 15.

⁶ Εἶναι χαρακτηριστικὸ πῶς διαπραγματεύεται τὸ Αἰγαῖο ἓνας πορτολάνος: τὸ σχετικὸ κεντρικὸ ὄνομάζεται «Ἀρχὴ τοῦ Ἀρτζιπελάγου» καὶ τὰ νησιά περιγράφονται κατὰ σειρὰ προσέγγισης. Περιγράφει γιὰ παράδειγμα τὴν Τήνον ἀπὸ ἐκεῖ «βλέπει» τὸ ἐπόμενο νησί, τὴ Σύρα. Βλ. Δύο χειρόγραφοι ἑλληνικοὶ πορτολάνοι, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 2003.

⁷ Στὸ ἔργο τοῦ Μπουοντελμόντι δὲν ὑπῆρχε συνολικὴ ἀπεικόνιση τοῦ Αἰγαίου. Στὴ δευτέρη ἐκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Ντάλλι Σονέττι ὑπῆρχε ἓνας χάρτης τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ὄχι ἄλλων ἐπιμέρους ἐνοτήτων.

εύρετήριο τῶν νησιῶν πού παρουσιάζονται στο ἔργο, χωρὶς ἄλλες «γεωγραφικὲς» ἀνησυχίες.

Τὸ ἔργο τοῦ Τομάζο Πορκάκκι *L'Isola più famosa del mondo descritte da Thomaso Porcacchi...*, τὸ πρῶτο πού ἐκδόθηκε μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς χαλκογραφίας, γνώρισε καὶ αὐτὸ μεγάλη ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία.⁸ Οἱ χάρτες τῶν νησιῶν ἦταν ἔργο τοῦ χαράκτη Τζιρόλαμο Πόρρο. Ὁ σχεδιασμὸς ἐδῶ εἶναι πὺλ λεπτομερὴς σὲ σύγκριση μὲ τὶς σχηματοποιημένες ἀπεικονίσεις τοῦ Μπορντόνε — ἡ τεχνικὴ τῆς χάραξης τὸ ἐπέτρεπε — καὶ οἱ τοπωνυμικὲς πληροφορίες, στὸ ἐσωτερικὸ τῶν νησιῶν, περισσότερες. Τὸ ἔργο τοῦ Πορκάκκι περιλαμβάνει, ὅπως λέει ὁ τίτλος του, τὰ πὺλ διάσημα νησιὰ τοῦ κόσμου καὶ εἶναι πλούσιο σὲ κείμενο. Τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο ἀφορᾷ τὴν περιγραφή τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ μόνον σύμπλεγμα νησιῶν πού περιλαμβάνεται στο βιβλίον. Ὁ χάρτης πού τὸ συνοδεύει εἶναι ἕνας χάρτης τῆς Ἑλλάδας μαζί μὲ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, παρόλο πού τιτλοφορεῖται «Arcipelago».

Τὰ δύο νησιολόγια ἐπηρέασαν τὴ χαρτογραφία τοῦ Αἰγαίου μέχρι τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰώνα. Στὸ ἔργο τοῦ Μάρκο Μποσκίνι (1658), τοῦ Ἀλαίν Μανεσσὸν Μαλλέ (1683), τοῦ Φραντσέσκο Πιατσέντσα (1688), τοῦ Βιντσέντζο Μαρία Κορονέλλι (1686), ἀκόμα καὶ τοῦ Ὀλλανδοῦ Ὀλφερτ Ντάππερ (1688), ὑπάρχουν δηλωμένες ἢ ἀδήλωτες ἐπιρροὲς τῶν δύο χαρτογράφων.⁹

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν αὐτόνομη ἀπεικόνιση τοῦ Ἀρχιπελάγους στὸν 16ο αἰώνα, πλάι στὸν χάρτη τοῦ Μπορντόνε μεγάλη σημασία ἔχει τὸ ἱζολάριο τοῦ Τζοβάννι Φραντσέσκο Καμότσιο. Τὸ ἔργο, πού ἐκδόθηκε ἀνώνυμα γύρω στὸ 1572, περιλάμβανε ἕναν πορτολάνο χάρτη τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ὁ χάρτης αὐτὸς ξανατυπώθηκε σὲ μικρὲς διαστάσεις ἀπὸ τὸν Ντονάτο Μπερτέλλι, ἐκδότῃ καὶ συνεχιστῇ τοῦ ἔργου τοῦ Καμότσιο, τὸ 1574. Μὲ ἀξιοθαύμαστη λεπτομέρεια χάραξη, καταγράφει τὰ τοπωνύμια τῶν ἀκτῶν πού περιστοιχίζουν τὸ Αἶγαῖο. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ νησιὰ παραθέτει ὀνομασίες ἀκόμα καὶ τῶν πὺλ μικρῶν (π.χ. Γαμβροῦσα κ.ἄ.). Μὲ τοὺς χάρτες τοῦ Μπορντόνε καὶ τοῦ Μπερτέλλι στοιχειοθετεῖται ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Αἰγαίου

⁸ Ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1572 καὶ συνέχισε νὰ ἐκδίδεται μέχρι τὸ 1686. Ἡ χαλκογραφία εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀντικαθιστᾷ τὴν ξυλογραφία στὰ ἐργαστήρια χαρακτηριστικῆς τῆς Βενετίας ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰώνα.

⁹ Τὸ ἔργο τοῦ Μπορντόνε ἐπηρέασε ἀκόμα καὶ τὸν βασιλικὸ κοσμογράφο τῆς Ἰσπανίας Ἀλόνσο ντε λά Σάντα Κρούς (Alonso de la Santa Cruz).

ώς αυτόνομης χαρτογραφικής ένότητας. Ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους χαρτογράφους ποὺ ἐντάσσονται στὴν παράδοση τῶν Ἴζολαρίων, τόσο ὁ Μπосκίνι ὅσο καὶ οἱ Πιατσέντσα, Κορονέλλι καὶ Ντάππερ περιέλαβαν στὸ ἔργο τους, ὑπὸ τὴν ἐπίδραση καὶ τῆς νέας χαρτογραφίας, χάρτες ὁλόκληρου τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Ἡ νέα χαρτογραφία

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Ἴζολάρια ὅμως ἡ πρώτη φάση τῆς νεότερης χαρτογραφίας τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰώνα ἦταν σταθερὰ προσκολλημένη στὴν πτολεμαϊκὴ παράδοση καὶ τὴ δική της κατάταξη τῆς γεωγραφικῆς ὕλης.

Ἡ εἰσαγωγή τῆς μεθοδολογίας τοῦ Ἀτλαντα ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ Ὀρτέλιους καὶ ἡ μερκατορικὴ ἐπανάσταση τοῦ τέλους τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰώνα ποὺ καθόρισαν τὶς συντεταγμένες τῆς νέας ἀνανεωμένης χαρτογραφίας μέσα στὶς ἐνότητες ποὺ διαμόρφωσαν ἀντιμετώπισαν (συχνὰ) τὸ Ἀρχιπέλαγος ὡς αὐτόνομη γεωγραφικὴ μονάδα — αὐτὸ εἶναι προῖον τῆς σημασίας του, τῆς διοικητικῆς του αὐτοτέλειας ἀλλὰ καὶ τῆς παράδοσης ἤδη τῶν Ἴζολαρίων ποὺ, ἂν καὶ μὲ ἀποσπασματικὴ προσέγγιση, κατοχύρωσαν ὅμως μιὰ χαρτογραφικὴ πραγματικότητα, ἓνα χαρτογραφικὸ πεδίο. Στὸν Ἀτλαντα τοῦ Ὀρτέλιους περιλαμβάνεται ἓνας χάρτης μὲ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου: πρόκειται γιὰ ἰδιότυπο χάρτη μὲ κεντρικὴ ἀπεικόνιση τῆς Κύπρου περιστοιχισμένης ἀπὸ τὴ Ρήνεια καὶ τὴ Δῆλο, τὴν Ἰκαρία, τὴ Ρόδο, τὴ Σάμο καὶ τὴ Χίο. Ὁ χάρτης εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν παράδοση τῶν Ἴζολαρίων,¹⁰ ἀλλὰ συγκεντρώνει σὲ ξεχωριστὴ ἐνότητα ὀρισμένα ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Ἐντούτοις, χάρις στὸ ἔργο του Γιοχάννες Βίλεμ Λάουρενμπεργκ τὸ Αἰγαῖο ἀντιμετωπίζεται ἐποπτικὰ καὶ σὲ αὐτὴ τὴ μεγάλη παραγωγὴ παγκόσμιων χαρτῶν: οἱ χάρτες τοῦ Αἰγαίου τοῦ Λάουρενμπεργκ περιλήφθηκαν στὶς ἐπανεκδόσεις τοῦ Γκέραρντ Μερκάτορ καὶ τοῦ Ὀρτέλιους ἀπὸ τὸν Γιοντόκουσ Χόντιους (Jodocus Hondius) καὶ τὸν Βίλλεμ Μπλόι (Willem Blaeu). Ὁ τελευταῖος περιέλαβε μετὰ τὸ 1635 στὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἀτλαντα αὐτοτελεῖς χάρτες τοῦ Ἀρχιπελάγους.¹¹

Ὁ Λάουρενμπεργκ δημιούργησε μιὰ παράδοση ἀπεικόνισης τοῦ Ἀρχι-

¹⁰ Σὲ ἄλλους χάρτες τέτοιου τύπου συνδυάζονται νησιά ἀπὸ διαφορετικὲς θάλασσες, π.χ. τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἴονιου, πράγμα ποὺ δείχνει τὴ νησολογικὴ ἐπιρροή.

¹¹ Paskaarte van der zee Archipelagus... (Zach. 258).

πελάγους με μεγάλη επιρροή. Ὁ ἴδιος ἀκολούθησε τὸν Μερκάτορ — συνεργάστηκε μάλιστα σὲ μεταγενέστερες ἐκδόσεις τοῦ Ἑτλάντα. Ἐκτὸς ἀπὸ χαρτογράφος ἦταν ἀρχαιογνώστης (καθηγητὴς τῆς λατινικῆς ποίησης) καὶ μαθηματικός. Τὸ 1660 ἐξέδωσε μάλιστα τὸ *Graecia Antiqua*, ἓνα βιβλίο μικροῦ σχήματος με ἐμβόλιμους χάρτες. Προσέγγισε τὸ Ἀρχιπέλαγος με τὴ ματιὰ τοῦ γεωγράφου καὶ τοῦ φιλόλογου. Στὸ ἐπίπεδο τῆς χαρτογράφησης ὁ φιλολογικὸς ἐξοπλισμὸς ἐκδηλώνεται, γιὰ παράδειγμα, στὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ τοπωνύμια τῶν νησιῶν: τὰ παραθέτει με ὄλες τὶς προφορὲς ἢ καὶ παραφθορὲς τους (*Philocandrus-Phologandrus-Policandro* γιὰ τὴ Φολέγανδρο ἢ *Sicinus-Sicenus-Sicynus* καὶ *Sichino* στὴν καθομιλουμένη γιὰ τὴ Σίκινο). Ὁ γεωγραφικὸς ἐξοπλισμὸς ἐκδηλώνεται με τὴ χρῆση τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων, τὸ σχεδιασμὸ τοῦ ἀνάγλυφου καὶ τὴν προσοχὴ στὶς ἀναλογίες. Ὑπάρχει τέλος καὶ ἓνας αἰσθητικὸς ἐξοπλισμὸς στὴν εἰκαστικὴ ἐπεξεργασία τοῦ *cartouche*,¹² στὰ γράμματα καὶ στὰ λοιπὰ διακοσμητικὰ μοτίβα, ἀποτέλεσμα τῆς αἰσθητικῆς τοῦ μπαρόκ ποὺ κυριαρχεῖ στὴν τέχνη τοῦ 17ου αἰώνα. Οἱ χάρτες του εἶναι μιὰ σύνθεση τῆς κατοπτρικῆς ἀπεικόνισης καὶ τῆς προοπτικῆς, με τὴν τελευταία νὰ ἔχει κυρίως αἰσθητικὴ λειτουργία. Ὁχι ὅμως μόνο αἰσθητικῆ.¹³ Στους χάρτες τοῦ Λάουρενμπεργκ ἐμφανίζονται πλοῖα ποὺ ναυμαχοῦν ἢ πλέουν στὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου — γαλέρες, γαλεάσσειες καὶ μικρότερα πλοίαρια ποὺ στὴ Μεσόγειο τὰ ὀνόμαζαν *καραμουσαλιά*. Τὰ πλοῖα αὐτά, πέρα ἀπὸ τὴ διακοσμητικὴ λειτουργία, μᾶς δείχνουν καὶ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητά τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ὑποδηλώνουν ἀκόμα τὴν ἐποπτικὴ θεώρηση τοῦ χώρου ἀπὸ τὸν χαρτογράφο — ὁ χαρτογράφος δὲν ἔχει τὴν ὀπτικὴ γωνία τοῦ ναυτικοῦ, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ βρίσκεται μέσα στὰ πλοῖα, ἀλλὰ τοῦ γεωγράφου, ποὺ προσλαμβάνει ἐποπτικὰ τὸ χῶρο. Ὁ Ντάππερ, τὸν ὁποῖο ἢ βιβλιογραφία ἐντάσσει στὴν παράδοση τῶν Ἴζολαρίων, τύπωσε 50 χρόνια ἀργότερα (τὸ 1688) τοὺς ἴδιους χάρτες τοῦ νότιου καὶ βόρειου Αἰγαίου, ἀλλάζοντας μόνο τα *cartouches*. Γιὰ παράδειγμα τὰ *cartouches* στὸ χάρτη τοῦ νότιου Αἰγαίου καὶ οἱ μορφὲς ποὺ τὰ περιβάλλουν ἀναδύονται ἀπὸ

¹² *Cartouche*: τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἀναγράφονται ὁ τίτλος τοῦ χάρτη, ὁ χαρτογράφος καὶ ἄλλες πληροφορίες (κλίμακες, ἀφιερώσεις, κείμενα κ.λπ.). Σὲ ὀρισμένους χάρτες οἱ πληροφορίες μοιράζονται σὲ δυὸ ἢ περισσότερα πλαίσια.

¹³ Γιὰ τὴν ὄχι μόνο διακοσμητικὴ σημασία τῶν *cartouches*, βλ. G.N.G. Clarke, «Taking Possession: The *Cartouche* as Cultural Text in Eighteenth-Century American Maps», *Word and Image* 4 (1988).

τῆ θάλασσα. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ χάρτες εἶναι πανομοιότυποι. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ χαρτογράφηση τῶν μεμονωμένων νησιῶν, ὁ Ὁλλανδὸς χαρτογράφος ἀκολουθεῖ τὸν Πορκάκκι.

Στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα, ἡ αὐτοτελὴς χαρτογραφικὴ ἀπεικόνιση τοῦ Αἰγαίου ἔχει κατοχυρωθεῖ. Ὁ χάρτης τοῦ Ἀρχιπελάγους ἀπὸ τὸν Κορονέλλι (1696) ἀπεικονίζει τὴ βενετοτουρκικὴ διαμάχη στὸ Αἰγαῖο. Στὸ cartouche, στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ χάρτη, στέκεται ἀριστερὰ ὁ λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὁ ὁποῖος ἔχει βάλει φωτιά στὰ τουρκικὰ σπίτια. Στὸ δεξιὸ μέρος τοῦ cartouche εἰκονίζονται τὰ φλεγόμενα σπίτια καὶ οἱ Τοῦρκοι ποὺ φεύγουν ἔντρομοι. Στὸ χάρτη, πλῆι σὲ κάθε νησί, σημειώνονται οἱ μάχες καὶ οἱ ἐναλλαγὲς βενετικῆς καὶ ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Τὸ Ἀρχιπέλαγος παρουσιάζεται ἐδῶ κυρίως μέ-σα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐπικαιρότητα. Ἡ κλίμακα τοῦ χάρτη περιλαμβάνει καὶ ἰσπανικὰ μίλια — ἡ Ἰσπανία εἶναι μεγάλη δύναμη τῆς ἐποχῆς. Δὲν λείπουν ὅμως οἱ γεωγραφικὲς συντεταγμένες καὶ οἱ πληροφορίες πλεύσης (ἀνεμολόγιο, ἀβαθὴ ὕδατα, ξέρες καὶ ἐπικίνδυνα σημεῖα κ.λπ.).

Ὁ Τζάκομο Καντέλλι ντὰ Βινιόλα, στὸ ἔργο του *Mercurio Geografico* (1688), περιλαμβάνει χάρτες τῆς Ἑλλάδας, Μακεδονίας, Ἡπείρου, Πελοποννήσου καὶ, ὡς αὐτόνομη ἐνότητα κι αὐτός, τὸ Ἀρχιπέλαγος. Τὴν ἴδια χρονιά ἐκδόθηκε καὶ τὸ σημαντικὸ ἔργο τοῦ Πιατσέντσα, *L'Egeo Redivino...*, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ, ὅπως τὸ δηλώνει ὁ ὑπότιτλός του, «χωρογραφία τοῦ Ἀρχιπελάγους, Ἑλλάδας, Πελοποννήσου, Κρήτης καὶ Κύπρου». Ὁ χάρτης τοῦ Αἰγαίου δὲν εἶναι λεπτομερειακός, ἀλλὰ διαθέτει γεωγραφικὲς συντεταγμένες.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ περίπτωση τοῦ Ἐντουαρντ Οὐέλς, ὁ ὁποῖος μὲ ἕναν χαριτωμένο ἀλλὰ τελείως ἰδιότυπο χάρτη τοῦ Ἀρχιπελάγους ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους χαρτογράφους. Ὁ Οὐέλς, ἐκτὸς ἀπὸ χαρτογράφος, ἦταν μαθηματικὸς καὶ κληρικὸς. Ἡ τελευταία του ἰδιότητα ἐξηγεῖ τὸ πρωτότυπο ὑπόμνημα στὴν κλίμακα τοῦ χάρτη του, τὸ ὁποῖο παραπέμπει στοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ζὰν Πικάρ καὶ τοῦ Τζοβάννι Μπαττίστα Ριτσόλι.¹⁴ Ὁ Οὐέλς φαίνεται προσκολλημένος στὴν πτολεμαϊκὴ παράδοση, κάτι ποὺ ἦταν κυρίαρχο στοὺς ἐκπαιδευτικὸς κύκλους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας

¹⁴ Πρόκειται γιὰ τοὺς σημαντικοὺς Ἰησοῦτες ἀστρονόμους καὶ γεωγράφους ποὺ ἔκαναν ὑπολογισμοὺς γιὰ τὴ διάμετρο τῆς γῆς. Τὰ ἔργα τους εἶχαν ἐκδοθεῖ πρὶν ἀπὸ τὰ χαρτογραφικὰ ἐγχειρήματα τοῦ Οὐέλς: τὸ *Mesure de la Terre* τοῦ Jean Picard τὸ 1671, τὸ *Geographiae et hydrographiae reformatae libri XII*, 1661 καὶ τὸ *Tabula latitudinum et longitudinum*, 1689 τοῦ Giovanni Battista Riccioli.

μέχρι τουλάχιστον τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Ὡστόσο καὶ αὐτός, σὲ ἓνα ἔργο μὲ τόσο γενικὸ τίτλο ὅσο *A New Set of Maps of Ancient and Present Geography*, περιλαμβάνει τὸ Ἀρχιπέλαγος ὡς αὐτοτελὴ γεωγραφικὴ ἐνότητα.

Ἐνα παράδειγμα: ἡ Εὐβοία

Ἡ Εὐβοία, «ἡ ὁποία καὶ Εὐριπος καλεῖται, καὶ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Νεγροπόντε, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Ἑγριποζ», ὅπως γράφει ὁ Μελέτιος στὸ ἔργο του *Γεωγραφία, παλαιὰ καὶ νέα* (1728), προκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν γεωγράφων καὶ περιηγητῶν. Ἡ συγκριτικὴ παρατήρηση τῆς ἀποτύπωσής της ἀπὸ διαφορετικοὺς χαρτογράφους κάνει φανερὲς τὶς ἀλληλοεπιρροές, ἀλλὰ καὶ τὶς σχεδιαστικὲς ἀποκλίσεις.

Ἡ ἐγγύτητα τῆς Εὐβοίας στὸν ἠπειρωτικὸ χῶρο, γιὰ παράδειγμα, δημιουργεῖ αὐτόματη σύνδεση τοῦ νησιοῦ μὲ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Αὐτὴ ἡ πραγματικότητα δὲν ὀδηγεῖ ὅμως σὲ ὁμοίομορφο προσανατολισμὸ τῶν χαρτῶν, κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ σχετίζεται μὲ τὶς διαφορετικὲς χαρτογραφικὲς προσεγγίσεις. Στὰ νησιολόγια, μὲ ἀρχὴ τὸν Μπορντόνε, τὸ νησι ἀπεικονίζεται μὲ ὀριζόντιο τὸν ἄξονα Βορρᾶ-Νότου — ἡ θεώρησή του γίνεται δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Αἰγαίου. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο σχεδιάζουσι γενικὰ τὴν Εὐβοία ὅλοι οἱ δημιουργοὶ ἰζολαρίων. Στὸ ἔργο τοῦ Φράνκο Φερρέττι μάλιστα, ἡ Εὐβοία ἐντάσσεται στὸ ὁμοίομορφο σχεδιαστικὸ πρότυπο τοῦ χαρτογράφου σὲ μιὰ καθαρὰ νησιολογικὴ προσέγγιση: ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ χάρτη.

Ἀντίθετα, ὁ Σεμπάστιαν Μύνστερ καὶ ὁ Λάουρενμπεργκ, πιστοὶ στὴν πτολεμαϊκὴ παράδοση ὁ πρῶτος καὶ στὴ νέα χαρτογραφία ὁ δεύτερος, ἀπεικονίζουν τὴν Εὐβοία μὲ τὶς γεωγραφικὲς συντεταγμένες τῆς κλασικῆς χαρτογραφίας. Ὁ χαρτογράφος ἐδῶ ἔχει κάθετο τὸν ἄξονα Βορρᾶ-Νότου καὶ τὴν Εὐβοία συνδεδεμένη μὲ τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα.

Ναυτικοὶ χάρτες

Ἡ μερκατορικὴ προβολὴ εἶχε μεγαλύτερη πρακτικὴ ἀξία στὴ χαρτογράφηση τῆς θαλάσσιας ἐπιφάνειας. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα, ἀλλὰ πιὸ ἀποφασιστικὰ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου, οἱ ναυτικοὶ ἐγκαταλείπουν σταδιακὰ τοὺς πορτολάνους καὶ τὰ ἰζολάρια καὶ στρέφονται στοὺς ναυτικοὺς χάρτες.

Τὸ «Ἀρχιπέλαγος», αὐτοτελὴς γεωγραφικὴ ἐνότητα, γίνεται ἀντικείμενο τῆς ὑδρογραφίας.

Οἱ πιὸ ἀξιόλογοι ναυτικοὶ χάρτες ἄρχισαν νὰ παράγονται ἀπὸ τὴν ὀλλανδικὴν χαρτογραφικὴν σχολὴν στὴ διάρκεια τῆς χρυσοῦς ἐποχῆς τῆς ὀλλανδικῆς χαρτογραφίας. Ἀκολούθησε ἡ γαλλικὴ καί, ἀργότερα, ἡ ἀγγλικὴ σχολή. Οἱ ναυτικοὶ χάρτες εἶναι ὀδηγοὶ στὴν πλεύση καί, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἰζολάρια, δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὸ μεμονωμένο νησί, ἀλλὰ μὲ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν ἀκριβέστερη ἀποτύπωση τῆς δομῆς τοῦ θαλάσσιου χώρου.

Ὁ πρῶτος ναυτικὸς χάρτης στὸν ὁποῖο ἐφαρμόστηκε ἡ μερκατορικὴ προβολὴ ἦταν τοῦ Ρόμπερτ Ντάντλεϋ (τὸ 1646-1647), ἐνὸς ἀναγεννησιακοῦ ἐπιστήμονα καὶ χαρτογράφου πού, ἂν καὶ Ἕλληνας, ζοῦσε καὶ δούλευε στὴ Φλωρεντία. Ὁ Ντάντλεϋ ἔφτιαξε τὸ χάρτη τοῦ Ἀρχιπελάγους ὡς ἰδιαιτέρου (12ο) χάρτη τῆς Εὐρώπης. Οἱ γεωγραφικὲς συντεταγμένες εἶναι μερκατορικὲς καὶ ὁ χαρτογράφος σημειώνει πάνω στὸ Ἀρχιπέλαγος τὰ ἀγκυροβόλια καὶ τὰ βάθη τῶν κοντινῶν του νερῶν, τὶς ξέρες καὶ τὰ ἐπικίνδυνα σημεία. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι ὁ Ντάντλεϋ σχεδίασε ἰδιαιτέρους χάρτες (*Carta particolare*) γιὰ ἀρκετὲς περιοχὲς τοῦ κόσμου πού παρουσιάζονταν ὡς αὐτοτελεῖς γεωγραφικὲς ἐνότητες (π.χ. γιὰ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀμαζονίου, τὸν πρῶτο αὐτοτελεῖ χάρτη τῆς Αὐστραλίας, τὶς ἀκτὲς τῆς Ἀφρικῆς κ.λπ.). Ὁ τίτλος τοῦ χαρτογραφικοῦ ἔργου τοῦ Ντάντλεϋ — *Dell' Arcano del Mare* (Τὰ μυστικὰ τῆς θάλασσας)— ὑποδηλώνει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ναυτικῆς χαρτογραφίας, πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὶς θαλάσσιες διαδρομὲς, καὶ δὲν περιλαμβάνει τὰ εὐρύτερα ἐνδιαφέροντα τῶν νησιολόγων, φιλολογικὰ, πολιτικὰ ἢ μυθολογικὰ.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐνδεικτικοὶ εἶναι οἱ τίτλοι τῶν ἔργων τῆς ὀλλανδικῆς καὶ τῆς ἀγγλικῆς χαρτογραφικῆς σχολῆς, ὅπως ὁ ὀλλανδικὸς *Zee Fakkel* (Πυρσὸς τῆς θάλασσας) καὶ ὁ *English Pilot* (Ἀγγλικὸς πιλότος). Αὐτοί, ὅπως καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι, τιτλοφοροῦνται μὲ λέξεις πού ἔχουν σχέση μὲ τὴν πλοήγηση καὶ τὴ θάλασσα καὶ ὄχι πλέον μὲ τὰ νησιά.

Οἱ ὀλλανδικοὶ χάρτες τοῦ Ἀρχιπελάγους ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ τὰ χαρτογραφικὰ ἔργα τοῦ Χέντρικ Ντόνκερ (1665) καὶ τοῦ Γιοχάννες φὰν Κέλεν (1680). Προϊόντα τῆς χρυσοῦς ἐποχῆς τῆς ὀλλανδικῆς χαρτογραφίας, ἀντιπροσωπεύουν ἓνα βῆμα προόδου στὴ χαρτογράφηση τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ Ντόνκερ ἀκολουθοῦσε ἢ ἀντέγραφε τοὺς ναυτικοὺς χάρτες τοῦ Ἄντονι Γιάκομπς. Ὁ χάρτης του δὲν εἶναι πολὺ λεπτομερής. Καταγράφει παλαιότερες πληροφορίες γιὰ ἐπικίνδυνα σημεία στὴ θάλασσα ἐνῶ στὸ ὑπόμνημα περιλαμβάνει καὶ κλίμακα σὲ ἰσπανικὰ μίλια. Τὰ κατάλοιπα

του Ντόνκερ τὰ ἀγόρασε ὁ Φάν Κέλεν τέτοιες ἀγοραπωλησίες γίνονταν συχνὰ στὸν ἐκδοτικὸ χῶρο τῆς χαρτογραφίας.

Ὁ χάρτης τοῦ Φάν Κέλεν συνδυάζει τὴ λεπτομερὴ καταγραφή τοπωνυμίων, ἀκόμα καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας, καὶ τὶς γεωγραφικὲς συντεταγμένες μὲ ἀνεμολόγια, ἀγκυροβόλια μὲ τὰ βάρη τους, κ.λπ.

Ἡ ἀγγλικὴ σχολὴ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Τζὼν Σέλλερ καὶ Ἔντμουτ Χάλλεϋ. Ὁ Σέλλερ, ὑδρογράφος, κατασκευαστὴς μαθηματικῶν ὀργάνων καὶ ἐκδότης, ἦταν ὁ δημιουργὸς μιᾶς μεγάλης ἐμπορικῆς ἐπιτυχίας, τοῦ περίφημου *English Pilot*. Ὁ στόχος του ἦταν νὰ ἀνταγωνιστεῖ τοὺς Ὁλλανδοὺς καὶ νὰ παράγει καλύτερους ἀγγλικοὺς χάρτες. Ἄν καὶ γιὰ ἓνα διάστημα ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ἀντιγράψει τοὺς Ὁλλανδοὺς, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ *English Pilot* κατάφερε νὰ πρωτοτυπήσει καὶ νὰ ὑποσκελίσει τὴν ὀλλανδικὴ σχολή. Ὁ Σέλλερ εἶχε τὸ γραφεῖο του στὴν προκουμαία κοντὰ στὸν Πύργο τοῦ Λονδίνου, στὸ Γουόππινγκ, τὴ βρώμικη καὶ θορυβώδη συνοικία τῶν ναυτικῶν.¹⁵ Ἐκεῖ μάθαινε ἀπὸ πρῶτο χέρι τὶς πληροφορίες πού ἔφερναν οἱ ναυτικοὶ ἀπὸ τὰ ταξίδια τους καὶ βελτίωνε ἀπὸ ἐκδοσὴ σὲ ἐκδοσὴ τὸ ἔργο του. Ὁ μεγάλος ἐπεξηγηματικὸς ὑπότιτλος τοῦ ἔργου εἶναι χαρακτηριστικὸς:

Ὁ Ἀγγλικὸς πιλότος,

Ποὺ περιγράφει τὰ παράλια, ὄρμους, δρόμους κόλπους, λιμάνια καὶ τὴ διαμόρφωση τῶν ἀκτῶν, τὰ νησιά, τοὺς βράχους, τὰ ἀβαθὴ νερά καὶ τοὺς κινδύνους στὴ Μεσόγειο. Ποὺ δείχνει τὶς διαδρομὲς καὶ τὶς ἀποστάσεις ἀπὸ τὸν ἓνα τόπο στὸν ἄλλο. Ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ νέα καὶ ἀκριβῆ σχέδια, χάρτες καὶ περιγραφὲς πού ἔχουν ἐξαχθεῖ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πρακτικὴ διάφορων ἱκανῶν καὶ ἐξειδικευμένων ποντοπόρων ἀπὸ τὸ Ἔθνος μας καὶ ἄλλα Ἔθνη.

Ὁ χάρτης γιὰ τὸ Ἀρχιπέλαγος ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ *English Pilot* εἶναι πιὸ φτωχὸς σὲ τοπωνύμια ἀπὸ τοὺς ὀλλανδικοὺς χάρτες, ἀλλὰ προτείνει ἐνδεικνυόμενες διαδρομὲς γιὰ τὰ πλοῖα, ὅπως τὴν καλύτερη πορεία ἀπὸ τὴ Σούδα στὴ Σμύρνη κ.ἄ. Δυὸ ἀνεμολόγια, ἓνα στὸ βόρειο Αἰγαῖο, κάτω ἀπὸ τὴ Λῆμνο καὶ τὸ ἄλλο στὸ νότιο, μεταξύ Κρήτης καὶ Κυκλάδων, δίνουν τὸν προσανατολισμὸ στὸ χάρτη, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὰ ἄλλα, σημειώνει

¹⁵ Τὴν περιοχὴ περιγράφει πολλὴ ὁμορφὰ ὁ Μ. Καραγάτσης στὸ διήγημά του «Στὸ Γουόππιν μὲ φόγκ», βλ. *Τὸ Νερό τῆς βροχῆς*, Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 1986, σσ. 20-29.

¹⁶ Σὲ πολλοὺς ναυτικούς χάρτες λείπουν τὰ γεωγραφικὰ μήκη. Μέχρι τὸ 1765, ὁπότε ὁ Χάρισον (Harrison) τελειοποίησε τὸ ναυτικὸ χρονόμετρο, ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους στὴ θάλασσα ἦταν ἀδύνατος καί, κατὰ συνέπεια, ἡ χαρτογραφικὴ του ἐνδειξὴ πρακτικὰ ἀχρηστὴ.

μόνο τὰ γεωγραφικά πλάτη¹⁶ και δίνει κλίμακα μόνο σὲ ἀγγλικὲς λεῦγες. Στὴν ἔκδοση περιλαμβάνονται και ἄλλες χρήσιμες πληροφορίες σὲ μορφή κειμένου ἢ μὲ κατατοπιστικά σχέδια, ὅπως εἶναι ὄψεις τοῦ ἀνάγλυφου τῶν νησιῶν ποὺ συναντᾶ τὸ πλοῖο στὴν πορεία του.

Οἱ διαδοχικὲς ἐκδόσεις τοῦ *English Pilot*, μὲ διορθώσεις και τελειοποιήσεις, συνεχίστηκαν και μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σέλλερ, μέχρι τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Ὁ χάρτης ποὺ περιλαμβάνεται στὴν ἔκθεση εἶναι διορθωμένος ἀπὸ τὸν Τζὼν Γκῶντυ (John Gaudy) και χρονολογεῖται μετὰ τὸ 1716.

Ἀπέναντι στὸν Σέλλερ, και σὲ ἐμπορικὸ ἀνταγωνισμό μὲ τὸν *English Pilot*, βρέθηκε ἡ χαρτογραφικὴ παραγωγή τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ὀμώνυμου κομήτη και σημαντικοῦ χαρτογράφου Χάλλεϋ. Στὸν Χάλλεϋ ὀφείλει ἡ χαρτογραφία τὴ μελέτη και τὴν ἀποτύπωση τῶν μαγνητικῶν μεταβολῶν τῆς γῆς, τὸν πρῶτο μετεωρολογικὸ χάρτη και τὶς ἰσογονικὲς γραμμές, οἱ ὁποῖες χρησιμοποιοῦνται στὴ σύγχρονη χαρτογραφία.¹⁷ Στὸ χάρτη του γιὰ τὸ Αἰγαῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γεωγραφικὲς συντεταγμένες σημειώνονται ἀκόμα τὰ ἀγκυροβόλια, τὰ βάθη τῶν ὑδάτων, τὰ τοπωνύμια τῶν ἀκτῶν (και καθόλου τῆς ἐνδοχώρας) καθὼς και δύο ἀνεμολόγια, ἓνα στὸ βόρειο και ἓνα στὸ νότιο Αἰγαῖο.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς χαρτογραφίας

Τὰ ἰζολάρια, ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα μέχρι και τὴν ἐξέλιξή τους στὸν 17ο αἰώνα, ἦταν ὑποδεέστερα ἀπὸ τοὺς ναυτικούς χάρτες τῆς ὀλλανδικῆς και τῆς βρετανικῆς σχολῆς. Ὡστόσο, και αὐτοὶ οἱ ἐξελιγμένοι ναυτικοὶ χάρτες μέχρι τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα ἀπεῖχαν πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι τέλειοι.

Ἐνα ὑπόμνημα ποὺ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν Γάλλο πλοίαρχο Ἄρνὸ Γκρουανιάρ (Arnaud Groignard), στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα, λέει τὰ ἀκόλουθα:

«Πρὶν μπουῦμε στὶς λεπτομέρειες, δὲν θὰ ἦταν ἄχρηστο νὰ κάνουμε μιὰ σύντομη ἐξέταση τῶν χαρτῶν ποὺ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης κατασκεύασαν γιὰ τὴ ναυσιπλοΐα τοῦ Ἀρχιπελάγους, οὕτως ὥστε νὰ διαπι-

¹⁷ Οἱ ἰσογονικὲς γραμμές εἶναι οἱ καμπυλογραμμές τῶν ὁποίων ὅλα τὰ σημεία ἔχουν ἰσοδύναμη ἀξία. Χρησιμοποιοῦνται, γιὰ παράδειγμα, γιὰ νὰ ἀποδοθεῖ ἡ διαδοχικὴ αὔξηση τοῦ ὕψους τῶν βουνῶν. Ὁ Χάλλεϋ τὶς ἐφάρμοσε γιὰ νὰ καταγράψει χαρτογραφικὰ τὶς ἀποκλίσεις τῆς πυξίδας ποὺ ὀφείλονταν στὶς μεταβολές τῆς μαγνητικότητας τῆς γῆς. Βλ. J. Noble Wilford, *The Mapmakers*, σσ. 313-314.

στώσουμε τή μικρή αντίστοιχία πού ἔχουν μεταξύ τους καί τήν ανάγκη πού ὑπῆρχε νά ἀναλάβουμε τή διόρθωσή τους. Δέν μιλάμε γιά τούς παλιούς χάρτες πού τά λάθη τους μᾶς ἀνάγκασαν νά τούς ἐγκαταλείψουμε ἀπό καιρό. Ἐδῶ πρόκειται γι' αὐτούς πού δόθηκαν στό κοινό πρὶν ἀπὸ 20 περίπου χρόνια ἀπὸ τούς Ἄγγλους, Ὀλλανδοὺς καί Γάλλους. Ὑπάρχει ἓνας χάρτης τοῦ Ἀρχιελάγου μεγάλης κλίμακας, στὸν Ὀλλανδικὸ Ἄτλαντα *Zee Fakkel*, πού τυπώθηκε στὸ Ἀμστερνταμ τὸ 1718 ἀπὸ τὸν Φᾶν Κέλεν. Ὁ συγγραφέας ἔδωσε τήν περιγραφή τῶν ἀκτῶν, λιμανιῶν, ἀγκυροβολίων, σημειώνοντας τὶς πορεῖες καί ἀποστάσεις ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο καί τὸ γεωγραφικὸ πλάτος τῶν κυριότερων ἀκρωτηρίων. Ἡ προκατάληψή μας ὑπὲρ τῶν ὀλλανδικῶν χαρτῶν μᾶς ἔκανε νά τὸν ἐξετάσουμε μὲ πολλή προσοχή». Συμπέρασμα: «Τὰ παραδείγματα πού ἀναφέραμε εἶναι ἀρκετὰ γιά νά διαπιστώσουμε ὅτι οἱ πορεῖες, οἱ ἀποστάσεις καί τὰ πλάτη πού ἔχουν δοθεῖ σ' αὐτὸν τὸν ὀλλανδικὸ ἄτλαντα δὲν ἔχουν καμιά βᾶση καί δὲν μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν γιά νά στηρίξουν ἓνα χάρτη. Αὐτὸ πού μόλις εἴπαμε γιά τὸν ὀλλανδικὸ χάρτη τοῦ Ἀρχιελάγου ἰσχύει ἐπίσης καί γι' αὐτὸν πού ἔδωσαν οἱ Ἄγγλοι ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγγλικὸς Πιλότος, ὁ ὁποῖος τυπώθηκε στὸ Λονδίνο τὸ 1732».¹⁸

Ὡστόσο, οἱ ναυτικοὶ χάρτες ἀντιπροσωπεύουν ἓνα νέο ποιοτικὰ ἐπίπεδο στὴ χαρτογραφία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ ναυτικοὶ χάρτες ἀντλοῦν ὅλες τὶς ὑδρογραφικὲς πληροφορίες πού περιέχονται στὰ νησολόγια — τὴ μεγάλη ἀμμώδη ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Λήμνου, γιά παράδειγμα, ἢ τὴν ἀντίστοιχη δυτικὴ τῆς Ρόδου. Οἱ πληροφορίες γιά ἐπικίνδυνα σημεῖα, ξέρες, βᾶθη ὑδάτων κ.λπ. μεταφέρονται ἀπὸ τὸν 16ο στὸν 18ο αἰῶνα, ἀλλὰ στοὺς ναυτικούς χάρτες ἐντάσσονται σὲ ἓνα διαφορετικὸ σύστημα. Ἀλλὰ ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτή. Τὰ ἰζολάρια παρέμειναν στάσιμα σὲ χαρτογραφικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὸν 16ο μέχρι τὸν 18ο αἰῶνα· οἱ ναυτικοὶ χάρτες, ἀντίθετα, βρῖσκονταν σὲ διαρκὴ ἀναθεώρηση ἀπὸ τὴ διασταύρωση τῶν πληροφοριῶν καί τῶν ἐμπειριῶν τῶν ποντοπόρων ναυτικῶν, ἀλλὰ καί ἀπὸ τὶς νέες μεθόδους μέτρησης καί ἀποτύπωσης τῆς πραγματικότητος.

¹⁸ Carte réduite de l'Archipel pour servir aux Vaisseaux du Roy, dressée au Depost des Cartes et Plans de la Marine par ordre de Mgr le Comte de Maurepas, 1738. Bibliothèque Nationale, Cartes et Plans Ge. DD 2987 (6175). Ἀναφέρεται στό: Τάκης Παπουτσάνης, «Συνοπτικὴ ἀναφορὰ στὴ χαρτογράφηση τοῦ ἑλληνικοῦ παράλιου καί νησιωτικοῦ χώρου», *Χαρτογράφηση τοῦ ἑλληνικοῦ παράλιου καί νησιωτικοῦ χώρου*, Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Χαρτογραφίας, 1989.

Ἡ ἔννοια τῆς πληροφορίας διαφέρει ἀνάμεσα στὸν 16ο καὶ στὸν 18ο αἰώνα. Στὰ ἰζολάρια τὸ σύστημα πληροφοριῶν ἔκλινε πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, τὸν Πλίνιο καὶ τὸν Στράβωνα κατὰ πρῶτο λόγο, καὶ στὶς περιγραφὰς τῶν ἐμπειρικῶν ναυτικῶν τῆς ἐποχῆς, σὲ πολλὰς μυθοπλασίες καὶ σὲ ἄλλες τόσες δεισιδαιμονίες. Στὰ τέλη τοῦ 17ου καὶ στὸν 18ο αἰώνα στὸ σύστημα πληροφοριῶν τοῦ χαρτογράφου ἐντάσσονται οἱ περιγραφὰς πολὺ πιὸ μορφωμένων ναυτικῶν, ἐνῶ σημαντικὴ θέση κατέχουν οἱ ἐπιστημονικὲς μετρήσεις. Εἰδικὰ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς μετρήσεις ἢ πρόοδος ἦταν θεαματικὴ. Ἡ σταδιακὴ ἐπικράτηση τῆς μερκατορικῆς προβολῆς τὸ ἀπαιτοῦσε, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξέλιξη τῶν τεχνικῶν τῆς μέτρησης τὸ ἐπέτρεπε. Ὁ Χάλλεϋ, γιὰ παράδειγμα, στὰ ταξίδια του (τὸ 1688 καὶ τὸ 1698), πραγματοποίησε συστηματικὰς ἐπιστημονικὲς μετρήσεις, ἐνῶ στὸ ἴδιο πλαίσιο ἐντάσσεται καὶ ἡ δημιουργία ἐξειδικευμένων χαρτῶν, ἀπὸ τὸν μετεωρολογικὸ χάρτη τοῦ Χάλλεϋ τὸ 1688 μέχρι τὸν πρῶτο βαθυμετρικὸ χάρτη τοῦ Φιλίπ Μπουάς (Philippe Buache) τὸ 1752.

Οἱ διαφορὰς στὸ εἶδος τῶν πληροφοριῶν εἶναι ἀνάλογες μὲ τὶς διαφορὰς στὸ εἶδος τῆς ἀπεικόνισης. Καὶ ἐδῶ ἡ μεγαλύτερη ἀκρίβεια στὴν ἀποτύπωση εἶναι τὸ ζητούμενο. Οἱ ἀπεικονίσεις τῶν τόπων λοιπὸν ἐξελισσονται τεχνικὰ ἀλλὰ ἐπίσης, χαρακτηριστικὸ καὶ αὐτὸ τοῦ ἐπερχόμενου 19ου αἰώνα, πληθαίνουν. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τῆς φωτογραφίας οἱ ἄνθρωποι (τὸ ντύσιμό τους, τὰ ἐπαγγέλματα, οἱ κοινωνικὲς τάξεις), οἱ πόλεις, τὸ φυσικὸ τοπίο, ἡ χλωρίδα καὶ ἡ πανίδα, γίνονται ἀντικείμενα μιᾶς μεγάλης παραγωγῆς χαρτακτικῶν ἀπεικονίσεων, πὺν μεταφέρουν, ὅσο προχωρᾷ ὁ 18ος αἰώνας, ὄλο καὶ περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὶς τέσσερις γωνιὰς τοῦ κόσμου.

Πολλὰς ἀπὸ αὐτὰς βρῖσκονται ἐνσωματωμέναι στὰς χάρτες, στὰς cartouches ἢ στὰς περιθώρια. Ἡ χρῆση τῆς προοπτικῆς δίνει ἐπίσης τὴ δυνατότητα νὰ περιληφθῆι στὴ χαρτογραφία τὸ φυσικὸ ἢ τὸ ἀστικὸ ἀνάγλυφο τοῦ χώρου. Ἡ ἐξειδίκευση τῆς χαρτογραφίας —οἱ χάρτες τῶν πόλεων, κ.λπ.— δίνει στὴν ἀποτύπωση τῶν τόπων μεγάλη περιγραφικὴ ποιικιλία.

Ἡ πλήθυνση τῶν ἀπεικονίσεων ἀπευθύνεται σὲ ἓνα νέο κοινό. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀκόμα σημαντικὴ διαφορὰ πὺν ἐπικαθορίζει καὶ τὴ χαρτογραφικὴ προσέγγιση: τὰ ἰζολάρια ἱκανοποιοῦσαν τὴν περιέργεια ἑνὸς κοινοῦ πὺν δὲν εἶχε πρόσβαση σὲ πληροφορίες γιὰ μακρινοὺς τόπους. Ἐνὸς κοινοῦ πὺν («ἄκουγε») γιὰ τὶς ἄλλες περιοχὰς τοῦ κόσμου, ἢ καὶ εἰδικότερα γιὰ τὶς βενετικὰς κτήσεις ἢ τὸν πόλεμο στὸ Ἀρχιπέλαγος, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ ὀπτικοποιήσῃ αὐτὰς τὶς πληροφορίες. Τὸ κοινὸ τοῦ 18ου αἰώνα,

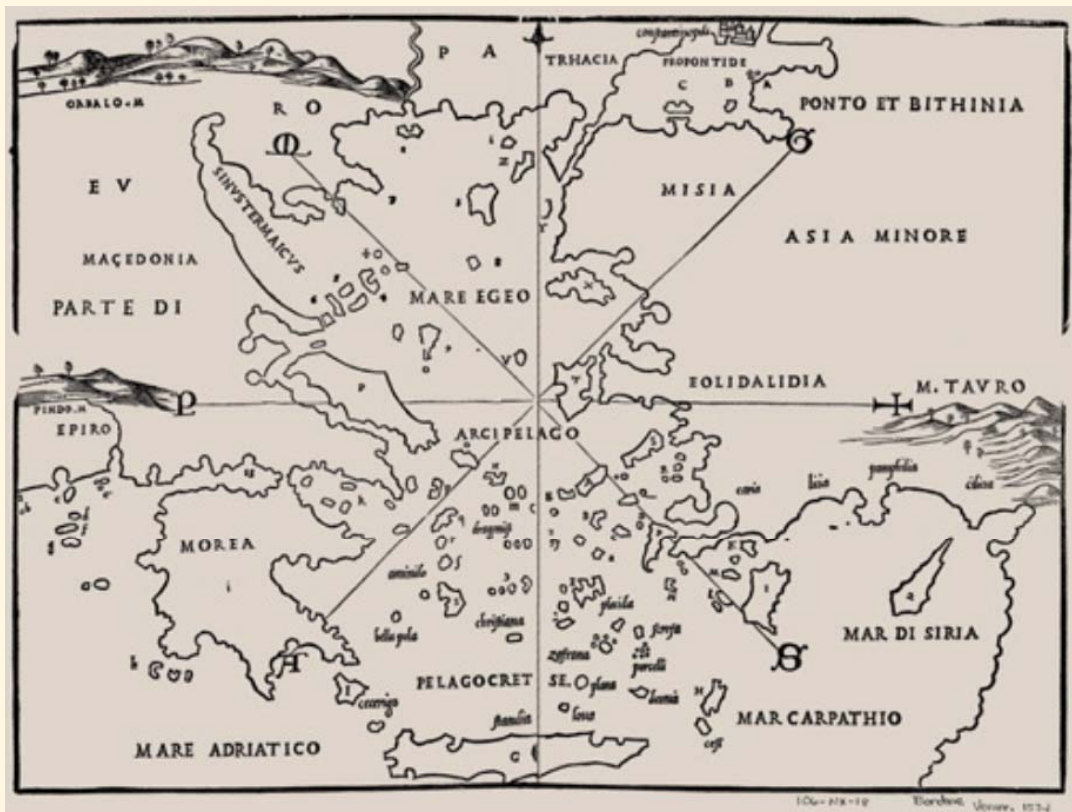
αντίθετα, τροφοδοτούσε την περιέργειά του με τις έφημερίδες και τη δια-
δεδομένη πλέον έκδοτική δραστηριότητα, τής οποίας οι χάρτες ήταν ένα
μόνο μέρος. Στις αρχές του 19ου αιώνα, λίγο πριν από την εμφάνιση τής
φωτογραφίας, η χαρακτηριστική έχει φτάσει σε σχεδόν φωτογραφική αποτύπω-
ση. Οι ναυτικοί χάρτες, σε αντίθεση με τα ιζολάρια, απευθύνονταν λοιπόν
σ' ένα πιό ειδικό κοινό και διακινούσαν πιό ειδικευμένη γνώση.

Έτσι, από τις πρώτες αποτυπώσεις του Μπουοντελμόντι, του Ντάλλι
Σονέττι και του Μπορντόνε, μέχρι τους επεξεργασμένους ναυτικούς χάρτες
του Σέλλερ, μέσα σε διάστημα περίπου δυο αιώνων, η χαρτογραφία έχει
αλλάξει ριζικά. Όχι όμως μόνον η χαρτογραφία. Και ο κόσμος δεν είναι ίδιος.
Η Βενετία του 18ου αιώνα δεν είναι η κραταιά δύναμη του 15ου και του 16ου
αιώνα, νέες παγκόσμιες δυνάμεις έχουν αναδυθεί και ο Νέος Κόσμος συγ-
κεντρώνει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον τής δυτικής Ευρώπης. Η Με-
σόγειος εξακολουθεί βέβαια να έχει μεγάλη κίνηση, αλλά δεν είναι πιά το κέν-
τρο του κόσμου. Παρόλα αυτά, οι νέες κατακτήσεις τής χαρτογραφίας εφαρ-
μόζονται παντού. Και το Αίγαίο, το Αρχιπέλαγος, σημαντικός έμπορικός
δρόμος στις επικοινωνίες τής Μαύρης Θάλασσας, τής Κωνσταντινούπολης
και τής Σμύρνης, αλλά και με βαρύνουσα χαρτογραφική παράδοση, παραμέ-
νει ένας προνομιακός τόπος για τη χαρτογραφία. Οι δυσκολίες στην αποτύ-
πωσή του έχουν αρχίσει να υπερνικούνται και πλησιάζει η εποχή κατά την
οποία, χάρη στα επιτεύγματα των τεχνικών μέτρησης, θα αποδοθεί με μεγα-
λύτερη ακρίβεια το σύμπλεγμα των «άπειρεσίων» του νήσων...

ΒΑΣΙΑΣ ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

Βιβλιογραφία

- Άβραμέα Άννα, «Η χαρτογράφηση του παράλιου χώρου», *Έλληνική Έμπορική Ναυτι-
λία (1453-1850)*, Έθνική Τράπεζα τής Ελλάδος, 1972, σσ. 179-230
- Παπουτσάνης Τάκης, «Συνοπτική αναφορά στη χαρτογράφηση του ελληνικού παράλιου
και νησιωτικού χώρου», *Χαρτογράφηση του ελληνικού παράλιου και νησιωτικού χώ-
ρου*, Έλληνική Έταιρία Χαρτογραφίας, 1989
- Σφυρόερας Βασίλης / Άβραμέα Άννα / Άσδραχάς Σπύρος, *Χάρτες και χαρτογράφοι του
Αιγαίου πελάγους*, Όλκος, Άθήνα 1985
- Τόλιας Γιώργος, *Τά νησολόγια. Η μοναξιά και η συντροφιά των νησιών*, Όλκος, Άθήνα
2002

Benedetto Bordone, Αιγαίο πέλαγος, Βενετία 1528 (άρ. κατ. 1)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Οι αναγραφόμενες διαστάσεις αφορούν τὸ ἔντυπο ἔξωτερικό πλαίσιο τοῦ κάθε χάρτη. Ἡ σύνταξη τοῦ καταλόγου βασίστηκε στὶς ἐκδόσεις: Βίκτωρ Θ. Μελάς, «Γῆς Περίοδος Πάσης», *Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς χαρτογραφίας*, Ἀθήνα 1977 καὶ Christos G. Zacharakis, *A Catalogue of Printed Maps of Greece 1477-1800*, Ἀθήνα 1992. Σημαντικὲς πληροφορίες ἀντλήθηκαν ἀπὸ: R. A. Skelton, *Decorative Printed Maps...*, Λονδίνο / Νέα Ὑόρκη 1952· R.V. Tooley, *Tooley's Dictionary of Mapmakers*, Ἀμστερνταμ 1979, καὶ *Maps and Map-Makers*, Λονδίνο 1961· Βασίλης Σφυρόερας / Ἄννα Ἀβραμέα / Σπύρος Ἀσδραχάς, *Χάρτες καὶ χαρτογράφοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους*, Ἀθήνα 1985· Leonora Navari, *Greece and the Levant, The Catalogue of the Henry Myron Blackmer Collection of Books and Manuscripts*, Λονδίνο 1989· Ἀνδρέας Χατζηπασχάλης / Μαρία Ἰακώβου, *Χάρτες καὶ Ἀτλαντες*, Λευκωσία 1989· Carl Moreland / David Bannister, *Antique Maps*, Λονδίνο 1995· *The Cartography of the Mediterranean, Maps from Greek Private Collections 15th to 19th Centuries*, Exhibition Catalogue Compiled by L. Navari, Ἀθήνα 1999· Γιώργος Τόλιας, *Τὰ νησολόγια, Ἡ μοναξιά καὶ ἡ συντροφιά τῶν νησιῶν*, Ἀθήνα 2002· *Γλυκεῖα χώρα Κύπρος, Ἡ εὐρωπαϊκὴ χαρτογραφία τῆς Κύπρου (15ος-19ος αἰώνας) ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῆς Σύλβιας Ἰωάννου*, Ἀθήνα 2003.

α. Χάρτες

1. Benedetto Bordone: [Mare Egeo-Arcipelago], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 καὶ 1562. Ξυλογραφία, 29 x 40 ἐκ., Zach. 284.

2. Donato Bertelli: L'Arcipelago con il stretto di Costantinopoli, et / tutti li suoi porti, golfi, che in esso si ritrouano / secondo le carte da nauigare, tratto da una noua / copia et ridotto in picciola forma non più fin hova / da altri intagliato. / Al. Mag.^{co} S.^{or}... D.B., *Civitatum Aliquot Insigniorum... Insularum principalium...*, Βενετία 1574. Χαλκογραφία, 17 x 12,8 ἐκ., Zach. 207.

3. Johannes Wilhelm Laurenberg: INSVLARVM / ARCHIPELAGI / SEPTENTRIONALIS / seu / Maris Aegaei / Accurata Delinatio / Autore I. Laurenbergio, *Atlas Novus*, ἐκδ. J. Janssonius, Ἀμστερνταμ 1638-1661, καὶ σὲ ἄλλους ἄτλαντες ἕως τὸ 1741. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 48 x 58 ἐκ., Zach. 1276.

4. Johannes Wilhelm Laurenberg: ARCHIPELAGI MERIDIONALIS, seu CYCLADVM Insularum accurata DELINEATIO. Autore I. Laurenbergio, *Atlas Novus*,

ἐκδ. J. Janssonius, Ἄμστερνταμ 1638-1661, καὶ σὲ ἄλλους ἄτλαντες ἕως τὸ 1741. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 47 x 54, 5 ἐκ., Zach. 1277.

5. Vincenzo Maria Coronelli: PARALELLO GEOGRAFICO DELL'ANTICO COL MODERNO / ARCIPELAGO / Per / Istruzione dell'Istoria dell'Isole contenute in esso / OPERA / Del P. Maestro Coronelli / Cosmografo della Serenissima Republica di Venezia, / ad uso dell' / Accademia Cosmografica degli Argonauti, / Dedicato / All'Eccellenza del Signor / GIO: BATTISTA DONA Sauio Grande, et.c. / già Bailo in Costantinopoli, *Corso Geografico Universale*, Βενετία 1692-1697, *Isolario dell'Atlante Veneto...*, Βενετία 1696. Χαλκογραφία, 44, 7 x 59, 8 ἐκ., Zach. 670.

6. Vincenzo Maria Coronelli: PARTE MERIDIONALE DELL'ARCIPELAGO / del P. Coronelli Cosmografo Publico, *Corso Geografico Universale*, Βενετία 1692-1697, *Isolario dell'Atlante Veneto...*, Βενετία 1696. Χαλκογραφία, 44, 7 x 59, 7 ἐκ., Zach. 671.

7. Giacomo Cantelli da Vignola: ARCIPELAGO MAR EGEO / con le coste del Medesimo / e l'ISOLE che in esso si ritrouano / descritto, con l'accrescim.^{to} di uarie notizie / da Giacomo Cantelli da Vignola...1685 // Vin. Mariotti sculp., *Mercurio Geografico*, 1688, ἐκδ. G. G. Rossi, Ρώμη 1690, ἐκδ. G. G. Rossi καὶ D. Rossi, Ρώμη 1692-1694 καὶ 1743. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 55 x 44, 7 ἐκ., Zach. 547.

8. Edward Wells: A NEW MAP / of the Islands of the / AEGAEAN SEA, / Together with The Island / of CRETE, And / the Adjoining Isles..., // Sutton Nicholls sculp., *A New Set of Maps of Ancient and Present Geography*, Λονδίνο 1700-1738. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 50 x 37, 5 ἐκ., Zach. 2378.

9. Olfert Dapper: ARCHIPELAGI / MERIDIONALIS, / seu / CYCLADUM. / Insularum accurata / Delineatio, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee...*, Ἄμστερνταμ 1688, γερμανικὴ ἔκδοσις 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία, 29, 8 x 36, 4 ἐκ., Zach. 880.

10. Pierre vander Aa: L ARCHIPEL / MERIDIONAL / ou les Iles / CYCLADES, / suivant les Observations des / Navigateurs modernes, de nouveau / publié par / PIERRE VANDER AA, / Marchand Libraire / A LEIDE // Se vend à Amsterdam chez J. Covens et C. Mortier, *La Galerie Agréable du Monde*, Λέυντεν 1729. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 29, 5 x 35, 5 ἐκ., Zach. 8.

11. Benedetto Bordone: [Legina, il colori, flenda, albara, gaideronissi, macro-nisso, boetia], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 καὶ 1562. Ξυλκογραφία, 8, 5 x 14, 6 ἐκ., Zach. 295.

Vincenzo Maria Coronelli, Αιγαίο πέλαγος, Βενετία 1692-1697 (άρ. κατ. 5 και 6)

12. Benedetto Bordone: [SDILE], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,5 x 14,4 εκ., Zach. 297.

13. Benedetto Bordone: [Zea] - [fermene], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,5 x 14,4 εκ., 8,5 x 14,4 εκ., Zach. 300, 301.

14. Benedetto Bordone: [nio, cardiaci] - [Amurgo], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,4 x 14,5 εκ., 8,5 x 14,3 εκ. Zach. 304, 305.

15. Benedetto Bordone: [s. erini, chaimeni, tiresia, apronisi], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,3 x 14,5 εκ., Zach. 315.

16. Benedetto Bordone: [rhodo, lindo] - [simie], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,3 x 14,4 εκ., 8,3 x 14,4 εκ., Zach. 320, 322.

17. Benedetto Bordone: [limonia, carchi], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,2 x 14,4 εκ., Zach. 323.

18. Benedetto Bordone: [nisaro, chirana], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,2 x 14,3 εκ., Zach. 325.

19. Benedetto Bordone: [lango, capra, caprone, hiali], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 8,4 x 14,4 εκ., Zach. 328.

20. Thomaso Porcacchi: SCARPANTO, *L'Isole più famose del Mondo...*, Βενετία 1572 έως 1686. Χαλκογραφία, 11 x 15 εκ., Zach. 1786.

21. Thomaso Porcacchi: NICSIA, *L'Isole più famose del Mondo...*, Βενετία 1572 έως 1686. Χαλκογραφία, 11,1 x 15 εκ., Zach. 1790.

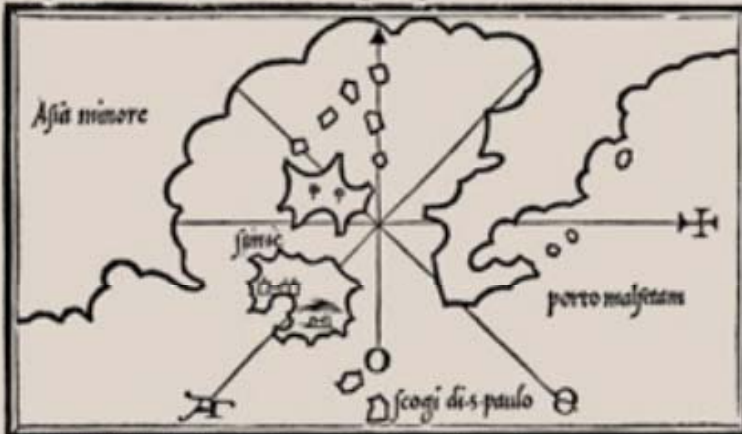
22. Thomaso Porcacchi: STALIMENE *L'Isole più famose del Mondo...*, Βενετία 1572 έως 1686. Χαλκογραφία, 10,7 x 14,6 εκ., Zach. 1793.

LIBRO

cuna parte fu fatto oscuro, & questo si mostraua per grandissimo segno, questa Isola è posta al principio del quinto clima al nono parallelo, & il suo piu lungo di è di hore quattordecì & uno quarto.

SIMIE da Moderni, Elcusa di Strabone è detta laqual dista da l'Isola di Rhodo p ponente maestro, miglia trenta, dalla Licia, pochissimo interuallo u'è posto, & ha di circoito miglia trenta, & gli habitanti, son molto poueri, viuono d'industria & tengono cōmercio con Rhodioti, & con quelli di Licia, fa ottimo vino, & ha numero grãde di capre saluatiche, & è à mezzo il quarto clima posta, al trigesimo settimo parallelo, & il suo piu lōgo di è di hore quattordecì & meza.

QVESTA Isola, che Carchi al presente se dice, la qual per lo adietro, Caltea & Calista, fu appellata, & alla parte di Rhodi uerso ponente giace, d'intorno miglia

23. Georg Braun καὶ Frans Hogenberg: CHIOS // CHIOS Ma / ris Aegaei / eiusdem nomi / nis Insulae / Ciuitas, *Civitates Orbis Terrarum*, Κολωνία 1572 ἕως 1618. Χαλκογραφία 32 x 46 ἐκ. (Ἰδιωτικὴ συλλογὴ).
24. Giuseppe Rosaccio: MVRGO, *Viaggio da Venetia a Costantinopoli per Mare et per Terra...*, ἐκδ. G. Franco, Βενετία 1598, ἐκδ. M. Sadeler, Βενετία 1610. Χαλκογραφία, 10,3 x 17 ἐκ., Zach. 1941.
25. Abraham Ortelius: INSVLAR ALIQVOT AEGAEI MARIS ANTIQVA DESCRIP. / Ex conatibus geographicis Abrahami Ortelij Antuerpian. // CYPRVS, / Insula laeta choris, blandorum / et mater amorum. // [ἔνθετοι:] RHENIA, DELVS - ICARIA - RHODUS - CHIOS - EVBOEA. Insula - SAMUS - CIA, et CEOS - LESBOS - LEMNOS, *Theatrum Orbis Terrarum, Parergon, Additamentum III*, Ἀμβέρσα μετὰ τὸ 1584. Χαλκογραφία, 35,8 x 47,1 ἐκ., Zach. 1619.
26. Marco Boschini: CARCHI, E LIMONIA, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 17,6 x 12 ἐκ., Zach. 351.
27. Marco Boschini: STAMPALIA, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 18 x 12 ἐκ., Zach. 354.
28. Marco Boschini: NAMPHIO, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 17,8 x 12 ἐκ., Zach. 355.
29. Marco Boschini: ISOLETTE, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 17,8 x 12 ἐκ., Zach. 369.
30. Marco Boschini: AMORGO, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 17,6 x 11,9 ἐκ., Zach. 371.
31. Marco Boschini: ZINARA, E LEVITA, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 17,8 x 12 ἐκ., Zach. 372.
32. Marco Boschini: DIPSO, CRVSIA, FORNI, *L'Arcipelago con tutte le Isole...*, Βενετία 1658. Χαλκογραφία, 17,5 x 12 ἐκ., Zach. 378.
33. Johannes Wilhelm Laurenberg: CHIUS / et / CIA, *Joannis Laurenbergi Graecia Antiqua*, edidit Samuel Puffendorf, ἔκδ. J. Janssonius, Ἀμστερνταμ 1660, 1661. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 14,8 x 20,4 ἐκ., Zach. 1319. *Thesaurus Graecarum antiquitatum...*, ἐκδ. P. vander Aa, Λέυντεν 1699.
34. Johannes Wilhelm Laurenberg: DELVS et ICARIA / INSVLAE, *Joannis Laurenbergi Graecia Antiqua*, edidit Samuel Puffendorf, ἔκδ. J. Janssonius, Ἀμστερνταμ 1660, 1661. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 14,8 x 20,5 ἐκ., Zach. 1320.
35. Johannes Wilhelm Laurenberg: SAMVS - RHODVS, *Joannis Laurenbergi Graecia Antiqua*, edidit Samuel Puffendorf, ἔκδ. J. Janssonius, Ἀμστερνταμ 1660, 1661. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 14,8 x 20,4 ἐκ., Zach. 1317.

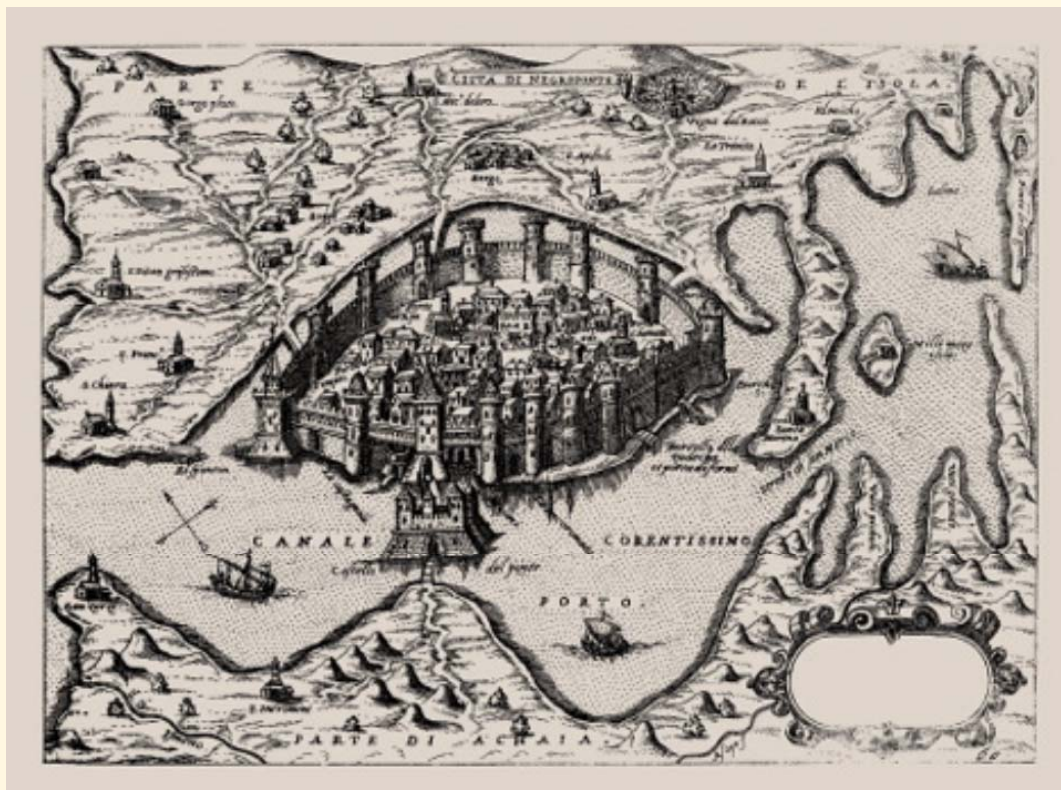
Marco Boschini, Ἄστυπάλαια,
Βενετία 1658 (ἀρ. κατ. 27)

Marco Boschini, Ἄμοργός,
Βενετία 1658 (ἀρ. κατ. 30)

36. Alain Manesson Mallet: I.^S DE NISARO ET DE PISCOPIA, *Description de l'Univers*, Παρίσι 1683, 1686, Φραγκφούρτη 1684, 1719. 'Επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 15,9x10,5 έκ., Zach. 1394.
37. Alain Manesson Mallet: ISLE DE STAMPALIA, *Description de l'Univers*, Παρίσι 1683, 1686, Φραγκφούρτη 1684, 1719. 'Επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 14,9x10,5 έκ., Zach. 1397.
38. Alain Manesson Mallet: ISLE DE STALIMENE, *Description de l'Univers*, Παρίσι 1683, 1686, Φραγκφούρτη 1684, 1719. Χαλκογραφία, 15,1x10,6 έκ., Zach. 1405.
39. Alain Manesson Mallet: RHODES, *Description de l'Univers*, Παρίσι 1683, 1686, Φραγκφούρτη 1684, 1719. Χαλκογραφία, 14,8x10,2 έκ.
40. Francesco Piacenza: NISARE, CALIDNAE INSULAE, *L'Egeo Redivivo, O' Sia Chorographia dell'Arcipelago...*, Μοδένα 1688. Χαλκογραφία, 16,9x12 έκ., Zach. 1699.
41. Francesco Piacenza: AMORGO, *L'Egeo Redivivo, O' Sia Chorographia dell'Arcipelago...*, Μοδένα 1688. Χαλκογραφία 17,1x12,2 έκ., Zach. 1713.
42. Vincenzo Maria Coronelli: [GOLFO D'ENGIA SARONICUS SINUS Ptol.], *Memorie Istoriogeografiche delli Regni della Morea e Negroponte...*, Βενετία 1686, 1687, και σὲ ἄλλα ἔργα τοῦ Coronelli ἕως τὸ 1708. Χαλκογραφία, 13x17 έκ., Zach. 684.
43. Jacobus Peeters: MILLO //...I. Peeters excudit, *Description des principales Villes, Havres et Isles...*, 'Αμβέρσα 1690. Χαλκογραφία, 15x21 έκ., Zach. 1654.
44. Olfert Dapper: NISARI - LE SIMIE - CARCHI E LIMONIA - PISCOPIA, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική ἔκδοση 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία, 26x34 έκ., Zach. 883.
45. Olfert Dapper: EYLANT SCARPANTO, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική ἔκδοση 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία, 13x16,5 έκ., Zach. 884.
46. Olfert Dapper: Eylant / STANKO of LANGO, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική ἔκδοση 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία, 12,7x16,1 έκ., Zach. 885.
47. Olfert Dapper: [RHODOS], *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική ἔκδοση 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία 16,3x13,2 έκ.
48. Olfert Dapper: HET EYLANT / RHODUS, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική ἔκδοση 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία, 13x16,5 έκ., Zach. 882.

49. Olfert Dapper: PLATTE / GRONT / DER / STADT / RHODUS, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middellantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική έκδοση 1689, Παρίσι 1704, 1730. Χαλκογραφία, 13x16,5 εκ.
50. Joseph Pitton de Tournefort: DELOS, *Relation d'un Voyage du Levant...*, Παρίσι 1717, 'Αμστερνταμ 1718, 1737, Νυρεμβέργη 1777. Χαλκογραφία, 14,5x24,4 εκ., Zach. 2301.
51. Joseph Pitton de Tournefort: SAMOS, *Relation d'un Voyage du Levant...*, Παρίσι 1717, 'Αμστερνταμ 1718, 1737, Νυρεμβέργη 1777. Χαλκογραφία, 11x16,4 εκ., Zach. 2307.
52. Joseph Pitton de Tournefort: Le TINE, *Relation d'un Voyage du Levant...*, Παρίσι 1717, 'Αμστερνταμ 1718, 1737, Νυρεμβέργη 1777. Χαλκογραφία, 10,7x16,5 εκ., Zach. 2305.
53. Benedetto Bordone: [Negroponte], *Libro di Benedetto Bordone nel qual si ragiona de tutte l'Isole del mondo...*, Βενετία 1528, *Isolario di Benedetto Bordone...*, Βενετία 1534, 1537, 1547 και 1562. Ξυλογραφία, 13,9x33,5 εκ., Zach. 342.
54. Giovanni Francesco Camocio: CITTA DI NEGROPONTE, *Isole Famose, Porti, Fortezze e Terre Maritime...*, Βενετία μεταξύ 1566 και 1574, έκδ. D. Bertelli, Βενετία 1574. Χαλκογραφία, 17,4x23,6 εκ.
55. [Sebastian Münster, (:)]: [EVBOEA], Henri PETRI, *Pomponii Melae de Orbis Situ Libri III et C. Iulii Solini Polyhistor*, 1576, 1595. Ξυλογραφία, 7,6x12,4 εκ., Zach. 1685.
56. Johannes Wilhelm Laurenberg: EVBOEA / INSVLA, *Joannis Laurenbergi Graecia Antiqua*, edidit Samuel Puffendorf, έκδ. J. Janssonius, 'Αμστερνταμ 1660, 1661, *Thesaurus Graecarum antiquitatum...*, έκδ. P. vander Aa, Λέυντεν 1699. 'Επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 15x20,5 εκ., Zach. 1316.
57. Francesco Ferretti: RAGIONEVOL' FORMA / ET VERA POSTVRA / DEL'ISOLA DI NEGROPONTE, *Diporti notturni. Dialoghi familliar...*, 'Αγκώνα 1579-1580, *Dialoghi notturni*, Βενετία 1604, *Arte Militare*, Βενετία 1608. 'Επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 13,3x8,9 εκ., Zach. 1020.
58. Olfert Dapper: Insula / NEGROPONTE, / olim Eubea et Macris et Abantias / Authore Marco Boschino, *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middellantsche Zee...*, 'Αμστερνταμ 1688, γερμανική έκδοση 1689, Παρίσι, 1703, 1730. Χαλκογραφία, 27x36,3 εκ., Zach. 444.
59. Pierre vander Aa: L'Ile de / NEGREPONT, / autrefois / EUBÉE, / Dans L'ARCHIPEL, avec / toutes ses Côtes, nouvellement mis au jour par / PIERRE VANDER AA, / Marchand Libraire / A LEIDE, *La Galerie Agréable du Monde*,

Giovanni Francesco Camocio, Χαλκίδα, Βενετία μεταξύ 1566 και 1574 (άρ. κατ. 54)

Λέυντεν 1729. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία 27 x 36 ἐκ., Zach. 19.

60. Robert Dudley: Carta particolare del / Arcipelago / ... // A. F. Lucini fece, *Dell'Arcano del Mare*, Φλωρεντία 1646-1647, 1661. Χαλκογραφία, 48,5 x 73,3 ἐκ., Zach. 959.

61. Anthoni Jacobsz: Paskaerte vande / ARCHIPELA / GVSCH E ZEE / met alle havenen diep / ten en ondiepten // [ἔθηκετο:] Pascaerte van t Eyl. / LEMNOS... Pascaerte hoemen tusschen / TENEDOS - Pascaerte vande / GOLFO / ofte straete van / Constantinopo / len, *Nieuw Groot Straets-Boeck de Middelantsche Zee*, Ἄμστερνταμ 1648-1703. Χαλκογραφία, 41 x 53,5 ἐκ., Zach. 1116.

62. Hendrick Doncker: Paskaerte / Van de / ARCHIPELA / GUSCHE / ZEE. / t' Amsterdam / By Hendrick Doncker / in de Nieubrugksteegh, *De Zee-Atlas of Water-Waereld*, Ἄμστερνταμ 1665, 1666 καὶ 1667. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 41 x 51,6 ἐκ., Zach. 939.

63. Jan καὶ Gerard van Keulen: ARCHIPELAGUSCHE EYLANDEN // Met Privilegie // XIII, *De Grootte Nieuwe Vermeerderde Zee Atlas ofte Water Werelt*, Ἄμστερνταμ 1680-1734, *De Nieuwe Grootte Lichtende Zee-Fackel...*, Ἄμστερνταμ 1683-1790. Χαλκογραφία, 51 x 57,6 ἐκ., Zach. 1175.

64. Jan καὶ Gerard van Keulen: PASKAART, / Van de / ARCHIPELAGUSCHE, / EYLANDEN. / Naaukeurig opgesteld / Met Privilegie voor 15 Jaaren // XIV, *De Grootte Nieuwe Vermeerderde Zee Atlas ofte Water Werelt*, Ἄμστερνταμ 1680-1734, *De Nieuwe Grootte Lichtende Zee-Fackel...*, Ἄμστερνταμ 1683-1790. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 51 x 57,6 ἐκ., Zach. 1176.

65. Hendrick Doncker: Pascaerte / van't Eylant Metelino / En de gelegen- theyt daer ontrent, *De Lichtende Colonne ofte Zee Spiegel*, Ἄμστερνταμ 1664, 1704 καὶ 1708. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 40,2 x 26,1 ἐκ., Zach. 943.

66. John Seller καὶ John Gaudy: A NEW CHART / OF THE / ARCHIPELAGO / Corrected by Ioⁿ Gaudy // Sm Parker Sculp.^t, *English Pilot, Part III*, Λονδίνο μετὰ τὸ 1716. Ἐπιχρωματισμένη χαλκογραφία, 55 x 44 ἐκ., Zach. 2162.

67. Edmund Halley: A Chart of the / ARCHIPELAGO / with the Island of / CANDIA, *Atlas maritimus and commercialis*, Λονδίνο 1728. Χαλκογραφία, 51 x 61 ἐκ., Zach. 1059.

68. Hartmann Schedel: [Rhodis], *Liber Chronicarum*, Νυρεμβέργη 1493. Ξυ- λογραφία, 17,7 x 22,4 ἐκ.

Hendrick Doncker, Αἰγαῖο πέλαγος, Ἄμστερνταμ 1665, 1666 καὶ 1667 (ἀρ. κατ. 62)

John Seller, Αιγαίο πέλαγος, Λονδίνο μετά το 1716 (άρ. κατ. 66)

β. Νησολόγια - Πορτολάνοι - 'Ατλαντες

Ὁ χειρόγραφος ἑλληνικὸς Πορτολάνος τῆς Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ζαγοράς, τέλη 16ου αἰώνα*

Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum*, Ἀμβέρσα 1584*

Thomaso Porcacchi, *L'Isola più famosa del Mondo...*, Βενετία 1590*

Abraham Ortelius, *Il Theatro del Mondo...*, Μπρέσια 1598*

Petrus Bertius, *Tabularum Geographicarum Contractarum, Lib. I*, Λέυντεν 1616 (;)*

Gerard Mercator et I. Hondius, *Atlas ou Représentation du Monde Universel...*, δύο τόμοι, Ἀμστερνταμ 1633 (Ἰδιωτικὴ συλλογὴ)

Johannes Wilhelm Laurenberg, *Graecia Antiqua*, edidit Samuel Puffendorf, ἔκδ. J. Janssonius, Ἀμστερνταμ 1661

Vincenzo Maria Coronelli, *Morea e Negroponte con le Isole adiacenti...*, περὶ τὸ 1708

Μελέτιος, *Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα...*, Βενετία 1728

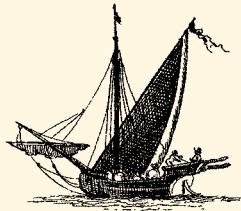
Δημήτριος Τάγιας, *Πορτολάνος...*, Βενετία 1729*

Joseph Roux, *Recueil des Principaux Plans et Rades de la Mer Méditerranée...*, Μασσαλία 1764

Joseph Roux, *Carte de la Mer Méditerranée en Douze Feuilles...*, Μασσαλία 1764

Barbié du Bocage, *Recueil de cartes géographiques, plans, vues et médailles de l'ancienne Grèce, relatifs au voyage du Jeune Anacharsis...*, 3η ἔκδοσις, Παρίσι 1790

Ἄτλας τῆς περιηγήσεως τοῦ Ν. Ἀναχάρσιδος..., 2η ἔκδοσις, Βιέννη 1837

* Μὲ ἀστερίσκο σημειώνονται τὰ βιβλία ποὺ ἀνήκουν στὴ Δημόσια Βιβλιοθήκη τῆς Ζαγοράς.

DESCRITTIONE
DELL'ISOLA
DI SCARPANTO.

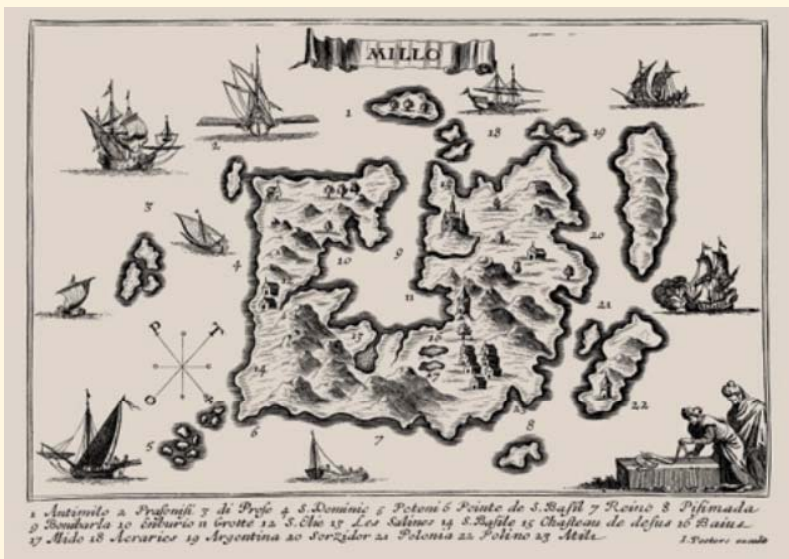

BASSATO Candia per la quarta di Greco verso Tramontana si troua l'Isola di Scarpanto, la quale picciola di circuito, & molto frumifera, hebbe nome Carpatho con voce Greca, che vuol dir fructo. Fu anco detta Pallene da vn figliuolo di Titane, che la domino, ò forse da Pallade, come dirò al fine. E lontana dall'Isola di Candia cinquantea miglia, & è molto alta. Gira intorno a 1 x x. miglia, & è l'Isola l'iga, e stretta. Vogliono gli Scrittori, che da questa Isola sia stato denominato il mare Carpathio, forse pche essendo ella alta, sta come signora di quel mare. Eustathio dice, che fu detta Porfiri dalle porpore, come ho similmente scritto di Cerigo. Da Levante ha vn porto, chiamato Trithomo, hoggi detto Triflano, formato per rispetto d'vno scoglio, che le sta innanzi, & è detto Faria. Da Ponente ha similmente vn altro porto, detto Cheatro, & volgarmente Porto Cratonelle punte più acute delquale erano due ca-

*Scarpanto e
fuit nomi.*

scia
k 3

*Triflano por-
to, quia Por-
phyrus.*

Jacobus Peeters, Μήλος, Ἀμβέρσα 1690 (ἀρ. κατ. 43)

Olfert Dapper, Ρόδος, Ἀμστερνταμ 1688 (ἀρ. κατ. 48)

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΩΝ

Pierre vander Aa (1659-1733)

Ὁ Πιέρ φάντερ Άα γεννήθηκε στὴν ὀλλανδικὴ πόλη Λέουντεν. Ἀπὸ τὰ ἐννιά του χρόνια δούλεψε ὡς βοηθὸς σὲ βιβλιοπωλεῖο. Πολὺ νέος, μόλις 23 ἐτῶν, ἀπέκτησε τὴ δική του ἐκδοτικὴ ἐπιχείρηση καὶ γιὰ τὰ ἐπόμενα πενήντα χρόνια ἡ ἐκδοτικὴ του παραγωγὴ ἦταν ἰδιαίτερα πλούσια. Ἐξέδωσε μιὰ σειρὰ ἀπὸ Ἄτλαντες, μετὰξὺ ἄλλων τοὺς *Atlas Nouveau et Curieux* (1714) μὲ 139 χάρτες καὶ *Atlas Nouvel* τὴν ἴδια χρονιά μὲ 98 χάρτες. Τὸ 1729, ἐξέδωσε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὀλοκληρωμένα ἔργα του, τὴν *Galerie Agréable du Monde*, σὲ 66 τόμους, πού περιεῖχαν 3.000 χάρτες περίπου. Τὸ ἔργο αὐτὸ κυκλοφόρησε μόνο σὲ 100 ἀντίτυπα καὶ περιέχει καὶ τοὺς χάρτες τοῦ Αἰγαίου. Πολλοὶ χάρτες τοῦ Αἰγαίου τοῦ Φάντερ Ἄα τυπώθηκαν ἀπὸ χαραγμένες πλάκες τοῦ Ντάππερ. Τὸ ἔργο του ἴσως νὰ μὴν παρουσιάζει μεγάλο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον, περιέχει ὅμως πολλὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα καὶ ξεχωρίζει γιὰ τὴν αἰσθητικὴ του.

Donato Bertelli (1558-1592)

Ὁ Ντονάτο Μπερτέλλι ἀνήκει στὴ γνωστὴ οἰκογένεια χαρακτῶν καὶ ἐκδοτῶν τῆς Βενετίας τοῦ 16ου αἰώνα. Ἐζῆσε καὶ ἐργάστηκε στὴ Βενετία τὴν ἐποχὴ πού μαινόταν ἡ βενετοτουρκικὴ σύρραξη καὶ μὲ τὸ ἔργο του ἐπιδίωκε νὰ ἐνημερώσει τὸ εὐρὸ κοινὸ γιὰ τὶς ἐξελίξεις. Ὁ Μπερτέλλι ἐξέδωσε ἀρκετοὺς ἄτλαντες στοὺς ὁποίους συγκέντρωνε τοὺς μονόφυλλους χάρτες πού κυκλοφοροῦσαν τότε στὴ Βενετία. Μετὰξὺ ἄλλων, ὁ Μπερτέλλι ἐξέδωσε τὸ 1574 τὸ *Civitatium aliquot insi-gniorum...* Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καμότσιο, οἱ τυπογραφικὲς του πλάκες περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ Μπερτέλλι ὁ ὁποῖος καὶ ἐξέδωσε τὸ ἔργο του.

Benedetto Bordone (1460-1539)

Ὁ Μπενεντέττο Μπορντόνε ἀπὸ τὴν Πάδοβα ἦταν χαράκτης, εἰκονογράφος χειρογράφων καὶ χαρτογράφος. Στὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα ἐγκαταστάθηκε στὴ Βενετία ὅπου ἐκδόθηκε τὸ 1528 τὸ βιβλίο του *Libro... de tutte l'Isule del mondo...* πού ἀναφέρεται σὲ νησιὰ ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο. Τὸ ἔργο του εἶχε ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὴν ἐποχὴ του ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες ἐκδόσεις μὲ τίτλο *Isolario di Benedetto Bordone*, τὸ 1534, τὸ 1537, τὸ 1547 καὶ τὸ 1562. Περιλαμβάνει 110 χάρτες καὶ οἱ 62 εἶναι χάρτες ἐλληνικῶν νησιῶν. Ὁ ἴδιος δὲν ταξίδεψε ποτὲ στὰ μέρη πού περιγράφει. Οἱ χάρτες τοῦ κυρίως τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου εἶναι βασισμένοι σὲ προγενέστερα ἔργα καὶ κυρίως τοῦ Ντάλλι Σονέττι. Οἱ

πηγές του, όπως αναφέρει στον πρόλόγο του, είναι οι αρχαίοι συγγραφείς. Οι χαρτογραφικές αποτυπώσεις των νησιών είναι απλουστευμένες και σχηματικές, λίγα τοπωνύμια αναγράφονται, και στα κείμενά του αναφέρεται περισσότερο στους μύθους παρά σε επιστημονικά στοιχεία. Το βιβλίο των νησιών του Μπορντόνε είναι ένα από τα πρώτα ιζολάρια, την εποχή εκείνη, που απευθύνεται στο ευρύ, μη εξειδικευμένο κοινό. "Όπως σημειώνει και ο ίδιος στον πρόλόγο του σκοπός του είναι να δώσει πληροφορίες στους ναυτικούς αλλά και να προσφέρει ένα ευχάριστο ανάγνωσμα σε ένα μεγάλο κοινό.

Marco Boschini (1613-1678)

Ο Βενετσιάνος Μάρκο Μποσκίνι έγινε γνωστός ως χαράκτης, ζωγράφος, χαρτογράφος και έμπορος έργων τέχνης. Το 1651 εξέδωσε το *Il regno tutto di Candia...* που αναφέρεται στην Κρήτη και περιλαμβάνει 61 χαρακτηριστικά μεταξύ χάρτη και απεικόνισης. Το 1658 εκδόθηκε στη Βενετία το έργο του που αναφέρεται στα νησιά του Αιγαίου με τίτλο *L'Arcipelago con tutte le isole...* με 48 χάρτες των νησιών και έναν του αρχιπελάγους. Την εποχή εκείνη το ενδιαφέρον για τον ελληνικό χώρο είχε αναθερμανθεί καθώς το 1669 οι Τούρκοι κατέλαβαν την Κρήτη. Στα έργα του αναγράφονται τα τοπωνύμια παραλιακών πόλεων, κόλπων, ακρωτηρίων και απεικονίζονται τα κάστρα και τα λιμάνια. Οι χάρτες συνοδεύονται από έκτενη περιγραφικά κείμενα. Το έργο του δεν είναι πρωτότυπο καθώς ο Μποσκίνι βασίστηκε σε σχέδια και πληροφορίες προγενέστερων χαρτογράφων όπως ο Μποουντελμόντι, ο Μπορντόνε και ο Πορκάκι. Είναι όμως χαρακτηριστικό για την ποιότητα της χάραξης την οποία έκανε ο ίδιος. Ο Μποσκίνι δεν περιορίστηκε μόνο στις χαρτογραφικές εκδόσεις. Το 1660 εξέδωσε το *La carta del navigar pittoresco*, μια ιστορία της βενετσιάνικης τέχνης όπου βιογραφούνται οι ζωγράφοι της εποχής του.

Georg Braun (1541-1622)

Τοπογράφος, εκδότης και γεωγράφος ο Γκέοργκ Μπράουν εξέδωσε στην Κολωνία από το 1573 ως το 1618 ένα ιδιαίτερα σημαντικό έργο, το *Civitatis orbis terrarum* – τίτλος ανάλογος με το *Theatrum orbis Terrarum* του Όρτέλιους – σε 6 τόμους με κείμενα του ίδιου και με κύριο χαρακτήρα τον Φράνς Χόγκενμπεργκ (Frans Hogenberg). Είναι ο πρώτος άτλαντας που περιέχει μόνο σχέδια και απόψεις πόλεων απ' όλο τον κόσμο. Το έργο αυτό αποτελεί ένα εξαιρετικό δείγμα εικονογραφημένου βιβλίου στην Ευρώπη του 16ου αιώνα.

Giovanni Francesco Camocio (16ος αιώνας)

Ο Τζοβάννι Φραντσέσκο Καμότσιο ήταν εκδότης τυπογράφος, χαρτογράφος και χαράκτης από τη Βενετία. Γύρω στο 1572 εξέδωσε ένα βιβλίο των νησιών με τίτ-

λο *Isole famose porti, fortezze, e terre maritime...* Τὸ ἔργο του περιλαμβάνει χάρτες τῶν νησιῶν, ἀπόψεις φρουριῶν καὶ παραστάσεις ἀπὸ τὸν βενετοτουρκικὸ πόλεμο ποὺ μαινόταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Τὸ βιβλίο τῶν νησιῶν τοῦ Καμότσιο δὲν ἔχει ὡς στόχο μόνο νὰ μεταδώσει γεωγραφικὲς καὶ ἐγκυκλοπαιδικὲς γνώσεις σὲ ἓνα εὐρὸ κοινὸ ὅπως τὰ προγενέστερα βιβλία τῶν νησιῶν ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνημερώσει τὸ κοινὸ τῆς ἐποχῆς γιὰ τὰ τεκταινόμενα τῆς βενετοτουρκικῆς διαμάχης. Ὁ Καμότσιο δὲν περιλαμβάνει κείμενα στὴν ἔκδοσή του. Συχνὰ ὅμως στοὺς χάρτες του ὑπάρχει ἓνα πλαίσιο ὅπου παραθέτει πληροφορίες γεωγραφικὲς καὶ πολιτικὲς γιὰ τὴν περιοχὴ ποὺ ἀπεικονίζεται. Στὴ χαρτογραφικὴ ἀναπαράσταση ἀναγράφονται ἀκριβῆ τοπωνύμια, ἀποδίδονται τὰ δάση, οἱ κοιλάδες, τὰ ποτάμια, τὰ χωριά, τὰ κάστρα. Μετὰ τὸ θάνατό του, γύρω στὰ 1574 περίπου, οἱ τυπογραφικὲς του πλάκες περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ Μπερτέλλι ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε ξανὰ τὸ ἔργο του.

Giacomo Cantelli da Vignola (1643-1695)

Ὁ Τζάκομο Καντέλλι ντὰ Βινιόλα ἦταν χαρτογράφος ἀπὸ τὴ Μοδένα. Φιλοτέχνησε χάρτη τῆς Γαλλίας (1691 καὶ 1694), χάρτη τῆς Ἰταλίας τὸ 1695 καὶ χάρτες ἄλλων τόπων. Οἱ χάρτες τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ ὑπόλοιπου ἑλληνικοῦ χώρου περιέχονται στὸ ἔργο του *Mercurio Geografico* ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1688.

Vincenzo Maria Coronelli (1650-1718)

Ὁ γεωγράφος καὶ χαράκτης Βιντσέντζο Μαρία Κορονέλλι γεννήθηκε στὴ Βενετία. Σπούδασε Μαθηματικά, Γεωγραφία καὶ Θεολογία καὶ μελέτησε τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, τὴν Εὐκλείδειο γεωμετρία καὶ τὸ κοσμογονικὸ σύστημα τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων. Τὸ 1680 κατασκεύασε γιὰ τὸν δούκα τῆς Πάρμας δυὸ σφαῖρες, μία τοῦ οὐράνιου θόλου καὶ μία τῆς ὑδρογείου, ποὺ προκάλεσαν μεγάλη ἐντύπωση ἀλλὰ καὶ πολλὲς ἀντιδράσεις μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφοῦν. Τὸ 1681, ἤδη πολὺ διάσημος, ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι καὶ κατασκεύασε γιὰ τὸν βασιλιὰ Λουδοβίκο ΙΔ' ἄλλες δυὸ σφαῖρες μὲ διάμετρο 4 μέτρα. Ἀφοῦ ἐργάστηκε στὴ γαλλικὴ βασιλικὴ αὐλὴ γιὰ τρία χρόνια, ἐπέστρεψε τὸ 1684 στὴ Βενετία καὶ ἱδρύσε τὴν πρώτη γεωγραφικὴ ἀκαδημία, τὴν περίφημη Ἀκαδημία τῶν Ἀργοναυτῶν. Τὸν ἐπόμενο χρόνο ἀπέκτησε τὸν τίτλο τοῦ «κοσμογράφου τῆς Βενετίας». Ὁ Κορονέλλι συνέβαλε σημαντικὰ στὴν ἀνάπτυξη τῆς Γεωγραφίας στὴν ἐποχὴ του. Τὸ ἔργο του, σὲ συνεργασία μὲ 1200 ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες, ἀποτελεῖται ἀπὸ 140 βιβλία ποὺ περιλαμβάνουν πολλοὺς ἀξιόλογους χάρτες τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Οἱ χάρτες περιέχουν ἀρκετὰ ἀκριβῆ γεωγραφικὰ στοιχεῖα καὶ συχνὰ εἶναι πλούσια διακοσμημένοι μὲ μικρογραφίες καὶ σχεδιαγράμματα πόλεων, κάστρα, ἀπεικονίσεις μνημείων καὶ ἀναπαραστάσεις μαχῶν. Ὁ βενετοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἡ ἐξάπλωση τῶν Βενετῶν στὴν Ἀνατολὴ ἐπηρέασαν τὸ ἔργο τοῦ Κορονέλλι. Ἰδιαιτέρως στὰ βιβλία του ποὺ ἀναφέρονται στὰ νησιά συχνὰ ἔχει ὡς στόχο νὰ μετα-

δώσει ειδήσεις και να ενημερώσει το κοινό για τις εξελίξεις του πολέμου. Το σύνολο της παραγωγής του συγκεντρώθηκε στο *Atlante Veneto* (1690-1696), ανάμεσα στους 13 τόμους του οποίου υπάρχει το *Isolario dell'Atlante Veneto* (1696) που αναφέρεται στα νησιά. Άλλα έργα του είναι: *Corso Geografico Universale* (1692), *Specchio del Mare* (1698).

Olfert Dapper (1636-1689)

Ο Όλφερτ Ντάππερ ήταν γεωγράφος, χαράκτης και εκδότης από το Άμστερνταμ. Το 1688 εξέδωσε το έργο με τίτλο *Naukerige, Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middellantsche Zee...*, το οποίο κυκλοφόρησε σε γαλλική μετάφραση το 1703, με τίτλο *Description exacte des isles de l'Archipel...* Ο Ντάππερ δεν ταξίδεψε ποτέ ο ίδιος στα ελληνικά νησιά. Οι πηγές του ήταν κυρίως τα έργα άλλων χαρτογράφων, όπως του Μποσκίνι και του Κορονέλλι, καθώς και αφηγήσεις ναυτικών και περιηγητών της εποχής. Το έργο του δεν είναι πρωτότυπο, παρουσιάζει όμως ενδιαφέρον καθώς περιλαμβάνει πλούσιο υλικό όπως χάρτες νησιών, απόψεις πόλεων, τοπικές ένδυμασίες, φυτά και ζώα, καθώς και ιστορικές και εθνογραφικές πληροφορίες.

Hendrick Doncker (1626-1699)

Ο Ολλανδός Χέντρικ Ντόνκερ ήταν ένας ιδιαίτερα πετυχημένος βιβλιοπώλης και εκδότης εξειδικευμένος στους ναυτικούς χάρτες και στα βιβλία για τη ναυσιπλοΐα. Ένώ εκείνη την εποχή πολλοί χάρτες ήταν αντιγραφές άλλων εκδόσεων, ο Ντόνκερ φιλοτέχνησε δικούς τους και έγινε γνωστός για την ακρίβεια των γεωγραφικών στοιχείων και τη διαρκή αναθεώρησή τους. Τα έργα του Ντόνκερ πουλήθηκαν αργότερα στον Γιοχάννες φαν Κέλεν. Δύο από τα πιο σημαντικά του έργα είναι τα *De Zee Atlas of Water-Waereld* (1665 και άλλες εκδόσεις μέχρι το 1667), *Atlas del Mundo* (1665).

Robert Dudley (1573-1649)

Ο Ρόμπερτ Ντάντλεϋ, εξαιρετικός μαθηματικός και θαλασσοπόρος γεννήθηκε στην Αγγλία. Ταξίδεψε στις Δυτικές Ινδίες, στη Γουινέα και στον ποταμό Ορινόκο στη Βενεζουέλα. Ασπάσθηκε το ρωμαιοκαθολικό δόγμα και εγκαταστάθηκε στη Φλωρεντία. Το 1646, εξέδωσε ένα σημαντικό έργο, το *Dell'Arcano del Mare*, που είναι ο πρώτος ναυτικός άτλαντας όπου όλοι οι χάρτες είναι σχεδιασμένοι σύμφωνα με την μερκατορική προβολή. Ο χαράκτης Α. Φ. Λουτσίνι (A. F. Lucini) αφιέρωσε οκτώ δλόκληρα χρόνια για τη χάραξη των χαρτών του Ντάντλεϋ σε χαλκό. Οι χάρτες του δεν περιέχουν διακοσμητικά στοιχεία, είναι όμως ιδιαίτερα ακριβείς και περιέχουν πολλά γεωγραφικά στοιχεία που δεν τα συναντά κανείς σε άλλους άτλαντες της εποχής εκείνης. Το έργο του Ντάντλεϋ είναι

Ένα από τα πιο σημαντικά και σπάνια του 17ου αιώνα. Μια δεύτερη βελτιωμένη έκδοση του *Dell'Arcano del Mare* κυκλοφόρησε το 1661.

Franco Ferretti (16ος αιώνας)

Ο Φράνκο Φερρέτι ήταν καπετάνιος από την Αγκώνα και είχε λάβει μέρος σε ναυμαχίες εναντίον των Τούρκων. Το 1579 εξέδωσε το έργο του με τίτλο *Diporti notturni. Dialoghi familiari...* Σχεδίαζε πάντοτε τους χάρτες του μέσα σε ένα κυκλικό πλαίσιο. Καράβια και μεγάλα θαλάσσια φάρια και τέρατα περιβάλλουν τα νησιά και πάνω στους χάρτες του σχεδίαζε κάστρα, βουνά και δενδρόφυτες περιοχές, χωρίς όμως να σημειώνει πολλά τοπωνύμια και γεωγραφικά στοιχεία. Η δεύτερη έκδοση κυκλοφόρησε το 1604 με τίτλο *Dialoghi Notturni*. Η συμμετοχή του σε στρατιωτικές επιχειρήσεις της εποχής Ύσως συνέτεινε στην αλλαγή του τίτλου της τρίτης έκδοσης, το 1608, σε *Arte Militare*.

Edmund Halley (1656-1742)

Ο Άγγλος Έντμουντ Χάλλεϋ ήταν μαθηματικός, αστρονόμος και θαλασσοπόρος. Από το 1698 μέχρι το 1700 ταξίδεψε με το *Paramour* ως αντιπλοίαρχος στον νότιο και τον βόρειο Ατλαντικό. Ήταν το πρώτο θαλάσσιο ταξίδι που έγινε με σκοπό καθαρά επιστημονικό. Το 1701 εξέδωσε έναν σημαντικό παγκόσμιο χάρτη όπου κατέγραψε τις ανακαλύψεις της αποστολής με τίτλο *A New and Correct Chart of the Whole World...* Δυό χρόνια αργότερα έγινε καθηγητής Γεωμετρίας στην Όξφορντ και από το 1721 μέχρι το θάνατό του ήταν βασιλικός αστρονόμος στο Γκρήνουιτς. Το όνομα του Χάλλεϋ θα είναι για πάντα συνδεδεμένο με τον κομήτη που ανακάλυψε, ο οποίος φέρει το όνομά του. Ο Χάλλεϋ όμως δεν συνέβαλε αποφασιστικά μόνο στην εξέλιξη της Αστρονομίας. Η συμβολή του στην επιστήμη της Γεωγραφίας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Θεωρείται ο πατέρας της Φυσικής Γεωγραφίας και ήταν ο πρώτος που φιλοτέχνησε μετεωρολογικούς και μαγνητικούς χάρτες. Εξέδωσε, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: *A Meteorological Chart* (1688), *General charts of Variations* (1699), *The Magnetic Chart* (1701). Πολλοί χάρτες του υπάρχουν και στην έκδοση *Atlas Maritimus and Commercialis* (1728).

Anthoni Jacobsz (1606; -1650)

Ο Άντονι Γιακόμπς ήταν ο ιδρυτής μιας έκδοτικής επιχείρησης στο Άμστερνταμ που ειδικεύταν στους οδηγούς πλοήγησης και στους ναυτικούς χάρτες. Ήταν ο πιο σημαντικός εκδότης ατλάντων με ναυτικούς χάρτες στο Άμστερνταμ το πρώτο μισό του 17ου αιώνα. Ένα από τα σπουδαιότερα έργα του είναι το *Zee Spiegel* (1643-1715). Οι χάρτες των νησιών περιλαμβάνονται στο *Nieuw Groot Straets-Boeck de Middellantsche Zee* (1648-1703). Το έργο του το ανέγραψαν και τύπωσαν ξανά ο Χ. Ντόνκερ, ο Γ. Γιάνσον (J. Jansson) και ο Π. Χούς (P. Goos).

Johannes (Jan) van Keulen (1654-1715), Gerard van Keulen (1678-1727)

Οί Φάν Κέλεν ήταν μία μεγάλη, σημαντική οικογένεια χαρτογράφων και εκδοτών της Ολλανδίας. Ο Γιοχάννες φάν Κέλεν ίδρυσε την επιχείρηση το 1680 και την ίδια χρονιά εξέδωσε τον *Zee Atlas* με 38 χάρτες. Το έργο του γνώρισε μεγάλη επιτυχία. Ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια άλλες έννεα επαυξημένες εκδόσεις μεταξύ των οποίων μία γαλλική και μία αγγλική. Το 1683, εξέδωσε ένα ακόμα πιό φιλόδοξο έργο με ναυτικούς άτλαντες, το *Zee Fakkel*. Ακολούθησαν πολλές εκδόσεις μέχρι και το 1800. Το 1693 ο Φάν Κέλεν απέκτησε τα έργα ενός σημαντικού ανταγωνιστή χαρτογράφου, του Ντόνκερ. Όταν αποσύρθηκε ο Γιοχάννες φάν Κέλεν, περίπου το 1704, τον διαδέχθηκε ο γιός του Γκέραρντ. Ενώ ο πατέρας ήταν κατά κύριο λόγο εκδότης, ο γιός, ο οποίος ήταν μαθηματικός και ταλαντούχος χαράκτης, αναθεώρησε και πρόσθεσε πολλούς χάρτες στις εκδόσεις του πατέρα του. Το 1710 έγινε υδρογράφος της Έταιρείας των Ανατολικών Ινδιών. Ο Γκέραρντ εξέδωσε ακόμα πολλά βιβλία σχετικά με τη Γεωγραφία και τη ναυσιπλοΐα. Όταν πέθανε και ο Γκέραρντ φάν Κέλεν, τα άλλα μέλη της οικογένειας ανέλαβαν την επιχείρηση ή όποια λειτούργησε μέχρι το 1823 με την επωνυμία τους.

Johannes Wilhelm Laurenberg (1590-1658)

Ο Γιοχάννες Βίλελμ Λάουρενμπεργκ γεννήθηκε στη Γερμανία και ήταν γιατρός, μαθηματικός και ιστορικός. Απέκτησε πολύ μεγάλη φήμη ως χαρτογράφος. Φιλοτέχνησε πολλούς χάρτες της Ελλάδας αν και ο ίδιος ούδέποτε την επισκέφθηκε, γνώριζε όμως το έργο των μεγάλων χαρτογράφων της εποχής του όπως ο Ορτέλιους και ο Μερκάτορ. Ένα από τα πιό γνωστά και σημαντικά του έργα είναι το *Graecia Antiqua* που εκδόθηκε το 1660 και περιλαμβάνει χάρτες της αρχαίας Ελλάδας. Άλλοι χάρτες του Λάουρενμπεργκ ενσωματώθηκαν στα έργα του Γ. Γιάνσον *Atlas Minor* (1651) και *Atlas Novus* (1638-1661).

Alain Manesson Mallet (17ος αιώνας)

Γάλλος μηχανικός και γεωγράφος, ο Άλαιν Μανεσσόν Μαλλέ υπηρέτησε στον στρατό της Πορτογαλίας και όταν επέστρεψε στη Γαλλία κατατάχθηκε στον στρατό του Λουδοβίκου ΙΔ'. Το 1683 κυκλοφόρησε το έργο του *Description de l'Univers...* σε πέντε τόμους που περιλαμβάνουν χάρτες, απόψεις πόλεων και σχέδια λιμανιών και φρουριών. Τριάντα χάρτες αφορούν τα ελληνικά νησιά. Το έργο του παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με του Μποσκίνι που ήταν και το πρότυπό του. Το 1684 κυκλοφόρησε η γερμανική έκδοση και το 1686 η δεύτερη γαλλική έκδοση.

Sebastian Münster (1489-1552)

Διάσημος κοσμογράφος και χαρτογράφος, ο Σεμπάστιαν Μύνστερ, γεννήθηκε στη Γερμανία. Είναι ο συγγραφέας ενός σημαντικού έργου, της *Κοσμογραφίας*, που

έκδόθηκε για πρώτη φορά το 1544 και ακολούθησαν πάρα πολλές εκδόσεις μέχρι και το 1650. Η Κοσμογραφία είναι η πρώτη έκτενης περιγραφή του κόσμου και περιλαμβάνει πλήθος ξυλογραφίες με χάρτες καθώς και απόψεις σημαντικών πόλεων, καθώς και εικόνες φυτών, ζώων και τοπικών ένδυμασιών. Τη βάση για το έργο του Μύνστερ αποτελούν οι γεωγραφικοί χάρτες που περιέχονται στο όγδοο βιβλίο της Γεωγραφίας του Κλαύδιου Πτολεμαίου. Άλλα σημαντικά του έργα είναι: *Typus Cosmograph. Universalis* (1532) και *Geographia Universalis* (1540). Τα έργα του Μύνστερ διαδόθηκαν εύρυστα σε πολλές χώρες και μεταφράστηκαν στα γαλλικά, στα λατινικά, στα αγγλικά και τα ιταλικά.

Abraham Ortelius (1527-1598)

Ο Άβραάμ Όρτέλιους γεννήθηκε στην Άμβέρσα και σπούδασε ελληνικά, λατινικά και μαθηματικά. Πολύ νέος, 20 ετών άρχισε να επιχρωματίζει χάρτες άλλων και να τους έμπορεύεται. Χαρτογράφος και εκδότης ο ίδιος, έπηρεάστηκε από τον σύγχρονό του και φίλο του γεωγράφο Γκέραρντ Μερκάτορ. Το 1564 δημοσίευσε έναν έπτασέλιδο χάρτη του κόσμου του οποίου σώζεται σήμερα μόνο ένα αντίτυπο στη Βασιλεία. Το 1570 εκδόθηκε το πιο σημαντικό του έργο, το *Theatrum Orbis Terrarum* με 70 χάρτες, που αποτελεί σταθμό στην ιστορία της χαρτογραφίας καθώς θεωρείται ο πρώτος σύγχρονος άτλαντας. Λόγω της μεγάλης του επιτυχίας, την πρώτη έκδοση ακολούθησε μια δεύτερη την ίδια χρονιά. Από το 1570 μέχρι το 1612 έγιναν πάνω από 40 εκδόσεις. Σταδιακά στις εκδόσεις που ακολούθησαν την πρώτη προστέθηκαν και άλλοι χάρτες, καθώς ο Όρτέλιους συμπλήρωνε και ενημέρωνε συστηματικά το έργο του.

Jacobus Peeters (1637-1695)

Ο χαράκτης και εκδότης Γιάκομπους Πήτερς από την Άμβέρσα εξέδωσε το 1690 το έργο του *Description des principales villes, havres et isles du Golfe de Venise ... et des isles principales de l'Archipel...* που περιλαμβάνει 143 χαρτογραφίες με απόψεις πόλεων και λιμανιών του ελληνικού χώρου καθώς και χάρτες των νησιών του Αιγαίου που συνοδεύονται από σύντομα περιγραφικά κείμενα. Ο Πήτερς αφιερώνει το έργο του στη Δημοκρατία της Βενετίας. Άλλο έργο του είναι ο *Atlas Abrégé* (1696).

Francesco Piaccenza (17ος αιώνας)

Ο Φραντσέσκο Πιατσέντσα ήταν γεωγράφος από τη Νεάπολη. Ταξίδεψε στο Αιγαίο και το 1688 εκδόθηκε στη Μοδένα το έργο του με τίτλο *L'Egeo Redivivo O' Sia chorographia dell'Arcipelago...* Περιλαμβάνει 62 χάρτες των νησιών του Αιγαίου, την Κρήτη και την Κύπρο. Όσον αφορά το σχέδιο, ο Πιατσέντσα έχει επηρεαστεί από τον Μποσκίνι. Οι χάρτες του αποτελούν ένα εξαιρετικό δείγμα

της Ιταλικής χαρακτηριστικής της εποχής. Οι περιγραφές των νησιών είναι ιδιαίτερα έκτενεις και ο Πιατσέντσα επιτυγχάνει να συγκεντρώσει και να αξιολογήσει στο κείμενό του όλες τις υπάρχουσες πληροφορίες της εποχής του.

Thomaso Porcacchi (1530-1585)

Ο Τομάζο Πορκάκι είναι ο συγγραφέας του έργου *L'Isola più famosa del Mondo...*, που ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές στο ευρύ κοινό στην εποχή του. Στην πρώτη έκδοσή του το 1572 περιέχει 29 χάρτες νησιών από όλο τον κόσμο και οι 18 αναφέρονται στην Ελλάδα. Ακολούθησαν πολλές εκδόσεις επαυξημένες, οι περισσότερες μετά το θάνατό του, μέχρι και τον 18ο αιώνα. Τη χάραξη έκανε ο Τζιρόλαμο Πόρρο (G. Porro) από την Πάδοβα και είναι το πρώτο έργο εκείνης της εποχής που τυπώθηκε με την τεχνική της χαλκογραφίας. Ο Πορκάκι δεν περιηγήθηκε ο ίδιος σε όλα τα νησιά, αλλά είχε γνώσεις Γεωγραφίας, καθώς και του έργου των αρχαίων συγγραφέων και των ειδικών της εποχής τους. Επίσης, βασίστηκε στις προφορικές διηγήσεις των ναυτικών. Οι χάρτες που φιλοτέχνησε είναι ιδιαίτερα λεπτομερείς, με πολλά τοπωνύμια αλλά και πολλά διακοσμητικά στοιχεία όπως καράβια, θαλάσσια τέρατα, γοργόνες κ.ά. Οι χάρτες του είναι μία σύνθεση λόγιων και λαϊκών στοιχείων. Τα έκτενή του κείμενα παρέχουν πολλές πληροφορίες για τα νησιά, την περίμετρο, το μήκος και το πλάτος τους, τα λιμάνια, τις πόλεις, τα προϊόντα, τους μύθους και την ιστορία τους. Οι πληροφορίες του δεν είναι πάντα ακριβείς αλλά αντιπροσωπεύουν τις γνώσεις της εποχής.

Giuseppe Rosaccio (1530; -1620)

Ο Τζουζέππε Ροζάτσο ήταν χαρτογράφος και κοσμογράφος από τη Φλωρεντία. Το 1594 εξέδωσε ένα εκλαϊκευμένο φυλλάδιο κοσμογραφίας με τίτλο *Teatro del cielo e della terra* που γνώρισε πολύ μεγάλη επιτυχία και πραγματοποίησε πολλές εκδόσεις μέχρι το 1642. Το 1598 εξέδωσε το *Viaggio da Venetia, a Costantinopoli per mare e per terra...* το οποίο είναι ένα είδος οδηγού για το ταξίδι από τη Βενετία στην Κωνσταντινούπολη και τους Άγιους Τόπους που απευθύνεται στο ευρύ κοινό. Περιλαμβάνει αναπαραστάσεις πόλεων και κάστρων και χάρτες πολλών νησιών του Αιγαίου όπου αναγράφει τοπωνύμια, βουνά, ποτάμια, μοναστήρια, κάστρα κ.ά. Τα κείμενά του είναι πολύ περιορισμένης έκτασης και παρέχουν συνοπτικά πληροφορίες για τους σταθμούς του ταξιδιού από ξηρά και από θάλασσα, τις αποστάσεις, τα τοπωνύμια, τα προϊόντα τα βουνά και τα ποτάμια. Οι χάρτες του δεν είναι πρωτότυποι, καθώς οι περισσότεροι είναι βασισμένοι στο έργο προγενέστερων χαρτογράφων.

Joseph Roux (18ος αιώνας)

Ο Ζοζέφ Ρού, υδρογράφος του βασιλιά, ίδρυσε στη Μασσαλία έκδοτικό οίκο ναυ-

τικῶν χαρτῶν. Τὸ 1764 ἐξέδωσε τὸ *Carte de la Mer Méditerranée en douze feuilles...* καὶ τὴν ἴδια χρονιά τὸ *Recueil des Principaux Plans des Ports et Rades de la Mer Méditerranée...* βασισμένο στὸ *Carte...* ποὺ κυκλοφόρησε σὲ τρεῖς παραλλαγές μὲ διαφορετικὸ ἀριθμὸ χαρτῶν ἢ καθεμιά. Τὸ ἔργο του αὐτὸ εἶναι ἓνας ναυτικὸς ἄτλαντας χωρὶς κείμενα καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα δείγματα ἄτλαντα ποὺ περιέχει μόνον σχέδια λιμανιῶν. Τὸ *Recueil...* κυκλοφόρησε τὸ 1779 στὴ Γένοβα καὶ τὸ 1795 στὸ Λιβόρνο.

Hartmann Schedel (1440-1514)

Ὁ κοσμογράφος Χάρτμαν Σέντελ ἐγκαταστάθηκε τὸ 1484 στὴ Νυρεμβέργη. Στὴν πόλη αὐτή, σημαντικὸ κέντρο πολιτισμοῦ στὴν Εὐρώπη τοῦ 15ου αἰώνα, ἐγκαταστάθηκαν πολὺ σημαντικοὶ ἐπιστήμονες, τυπογράφοι καὶ χαρτογράφοι οἱ ὁποῖοι ἄσκησαν μεγάλη ἐπιρροή σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη. Τὸ 1493 ὁ Σέντελ ἐξέδωσε τὸ *Χρονικὸ τῆς Νυρεμβέργης* μὲ 1800 περίπου ξυλογραφίες, ποὺ περιελάμβανε μεταξὺ ἄλλων ἓναν παγκόσμιον πτολεμαϊκὸ χάρτη, ἓναν χάρτη τῆς Εὐρώπης καὶ ἀρκετὲς ἀπόψεις πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μεγάλο εἰκονογραφικὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει τὸ *Χρονικὸ τῆς Νυρεμβέργης*, καθὼς εἶναι ἓνα ἐξαιρετικὸ δεῖγμα τυπογραφίας τοῦ 15ου αἰώνα, ἔχει καὶ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. Περιέχει ἀπόψεις καὶ χάρτες τοῦ μέχρι τότε γνωστοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου ὅπως τὸν ἔβλεπαν οἱ ἄνθρωποι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης λίγο καιρὸ πρὶν ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἀνακαλύψει τὸν Νέο Κόσμο.

John Seller (1664-1697)

Ὁ Ἄγγλος Τζῶν Σέλλερ ἦταν ἐκδότης χαρτῶν καὶ ὑδρογράφος τοῦ βασιλιᾶ Καρόλου Β' ἐπὶ τριάντα χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἐξέδωσε πολλοὺς χάρτες καὶ γεωγραφικὰ καὶ ναυτικὰ βιβλία. Τὸ 1671 κυκλοφόρησε ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ καὶ σημαντικὰ ἔργα, τὸ *English Pilot*, μὲ χάρτες μεταξὺ ἄλλων τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδας, τῆς Πελοποννήσου, τῶν νησιῶν τοῦ Ἴονιου καὶ τοῦ Αἰγαίου. Οἱ χάρτες τοῦ Σέλλερ περιέχουν ἀκριβῆ γεωγραφικὰ στοιχεῖα καὶ θαλάσσιες διαδρομὲς γιὰ τὴ διευκόλυνση τῶν ταξιδιῶν. Ἄλλα ἔργα του εἶναι τὰ: *Atlas Maritimus* (1675), *Atlas Minimus* (1679), *Atlas Terrestris* (1680), *New System of Geography* (1685), καὶ *Atlas Contractus* (1695).

Joseph Pitton de Tournefort (1656-1708)

Ὁ Γάλλος βοτανολόγος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν Ζοζέφ Πιττὸν ντὲ Τουρνεφόρ μὲ ἐντολή τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἀνέλαβε τὸ 1700 ἐπίσημη ἐπιστημονικὴ ἀποστολή στὴν Ἀνατολή συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ζωγράφο Κλωντ Ὀμπριέ (Claude Aubriet). Καρπὸς τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς εἶναι τὸ δίτομο ἔργο *Relation d'un Voyage du Levant...* ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1717 στὸ Παρίσι. Ὁ πρῶτος

τόμος αναφέρεται στα έλληνικά νησιά του Αιγαίου και περιέχει σημαντικές και ιδιαίτερα αξιόπιστες πληροφορίες για την καθημερινή ζωή τής εποχής, τὰ ἔθνη και τὰ ἔθιμα, τὴν οἰκονομία, τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση ἀλλὰ και τὴν πανίδα και τὴ γλω-ρίδα ἀθε τόπου. Πολλὲς χαλκογραφίες πὸ ἀπεικονίζουν φυτά, ζῶα, τοπικὲς ἐνδυμασίες, εἰκόνες τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἀλλὰ και χάρτες και ἀπόψεις πόλεων και λιμανιῶν κοσμοῦν τὴν ἔκδοση αὐτή. Τὸ ἔργο τοῦ Τουρνεφόρ εἶναι σημαντικό γιατί οἱ πληροφορίες πὸ περιέχει εἶναι ιδιαίτερα ἀκριβεῖς και βασίζονται στὴ συ-στηματικὴ ἐπιστημονικὴ ἐπιτόπια ἔρευνα. Τὸ *Relation d'un Voyage du Levant..* γνώρισε μεγάλη ἐπιτυχία και τὸ 1718 τυπώθηκε ξανά στὸ Ἄμστερνταμ σὲ ἕναν τόμο. Ἀκολούθησαν τὴν ἴδια χρονιά ἡ ἀγγλικὴ ἔκδοση, και ἀργότερα ἡ γερμανικὴ και ἡ ὀλλανδική.

Edward Wells (1667-1727)

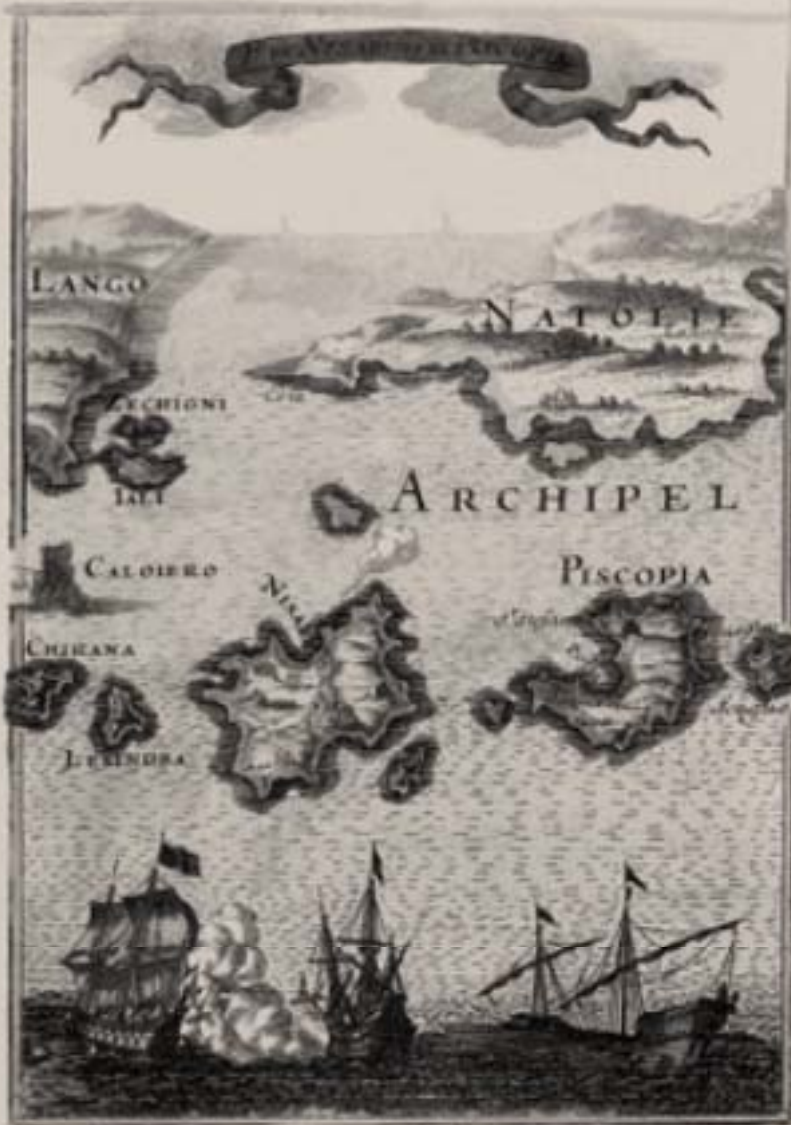
Ὁ Ἄγγλος Ἐντουαρντ Οὐέλς ἦταν θεολόγος, μαθηματικὸς και γεωγράφος. Τὸ 1700 ἐξέδωσε τὸ ἔργο μὲ τίτλο *A New Set of Maps of Ancient and Present Geography*. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐκδόθηκε πολλὲς φορές μέχρι τὸ 1738. Οἱ χάρτες του εἶναι ἀρκετὰ πρωτότυποι καθὼς ὁ Οὐέλς φαίνεται νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν αἰσθη-τικὴ τῶν ἔργων του ὄχι ὅμως και γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἀκρίβεια. Ἄν και ἡ τεχντροπία εἶναι ἀπλοϊκὴ και ἀρκετὰ πρωτόγονη, οἱ χάρτες του παρουσιάζουν αἰσθητικὸ ἐνδιαφέρον· στεροῦνται ὅμως γεωγραφικῆς ἀξίας.

DE L'ASIE.

281

FIGURE CXXIV.

Alain Manesson Mallet, Νίσιυρος και Τήλος, Παρίσι 1683, 1686 (άρ. κατ. 36)

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΑΡΧΕΙΟ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ
Δωρεά Βίκτωρος και Νιόβης Μελά

Διοργάνωση

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
Διονύσης Καψάλης, Όλγα Δροσινού, Βούλα Λιβάνη
Ίωάννα Μαντζαβίνου, Δημήτρης Τσαλαματάς

Γενική επιμέλεια έκθεσης
ΒΙΚΤΩΡ Θ. ΜΕΛΑΣ

Τεχνική υποστήριξη
Συντήρηση χαρτών και χάρτινου υλικού
Έργαστήριο Συντήρησης ΜΙΕΤ
ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΙΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΑΡΓΥΡΟΥ
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΤΖΙΑΜΤΖΗ

Έρευνα - Σύνταξη καταλόγου
ΒΑΣΙΑΣ ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΒΟΥΛΑ ΛΙΒΑΝΗ
ΙΩΑΝΝΑ ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΟΥ

Σχεδιασμός, επιμέλεια καταλόγου
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

Τυπογραφικές διορθώσεις
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΚΡΕΜΜΥΔΑ

Παραγωγή καταλόγου
MEMIGRAF

Θερμές ευχαριστίες
στὸν Δήμαρχο Ζαγοράς κ. Κωνσταντῖνο Λάσκο,
τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας τῆς Δημόσιας Βιβλιοθήκης τῆς Ζαγοράς
καὶ τὸν ὑπεύθυνο τῆς βιβλιοθήκης κ. Ἀπόστολο Κατσιφῶ
γιὰ τὴ συνεργασία τους καὶ τὸ δανεισμὸ βιβλίων
ἀπὸ τὴ μοναδικὴ συλλογὴ τῆς βιβλιοθήκης.

